

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА і ОБОРОНА

№ 11 (83)
2006

Засновник і видавець:

УКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР ЕКОНОМІЧНИХ І ПОЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА РАЗУМКОВА

Генеральний директор Анатолій Рачок
Шеф-редактор Людмила Шангіна
Редактор Алла Чернова
Макет Олександр Москаленко
Техніко-комп'ютерна підтримка Антон Дижин

Журнал зареєстровано в Державному
комітеті інформаційної політики України,
свідоцтво KB № 4122

Журнал видається українською
та англійською мовами
Загальний тираж
3800 примірників

Адреса редакції:
01034, м. Київ, вул. Володимирська, 46
офісний центр, 5-й поверх
тел.: (380 44) 201-11-98
факс: (380 44) 201-11-99
e-mail: info@uceps.com.ua
веб-сторінка: <http://www.uceps.org>

При використанні матеріалів
посилання на журнал
«Національна безпека і оборона»
обов'язкове

Фотографії:
Укрінформ — стор. 35

© Центр Разумкова, 2006

Видання журналу здійснене за фінансового
сприяння Національного Фонду підтримки
демократії (США)

З М І С Т

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО СИТУАЦІЮ В КРАЇНІ, ВЛАДУ, ПОЛІТИКІВ І ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ, СТАН ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

ЗАГАЛЬНІ ОЦІНКИ СТАНУ СПРАВ У КРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ОЧІКУВАННЯ 3

- ❖ оцінки напряму розвитку подій
- ❖ оцінки змін у різних сферах життя
- ❖ очікування змін у 2007р.
- ❖ залежність соціальних очікувань від політичних симпатій і рівня добробуту
- ❖ соціальні та економічні проблеми, що турбують громадян України

ОЦІНКА ГРОМАДЯНАМИ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ 2006р. 8

- ❖ формування парламентської більшості після виборів у березні 2006р.: спроби формування "помаранчевої" коаліції, утворення Антикризисової коаліції
- ❖ універсал національної єдності, призначення В.Януковича Прем'єр-міністром України
- ❖ коаліційний Уряд і спроби створення Коаліції національної єдності
- ❖ вето Президента на Закон про Державний бюджет України на 2007р.
- ❖ дії суб'єктів політичного процесу з точки зору стабілізації ситуації в країні

СТАВЛЕННЯ ГРОМАДЯН ДО ІНСТИТУТІВ ВЛАДИ, ПОЛІТИКІВ, ПОЛІТИЧНИХ СИЛ 13

- ❖ підтримка дій владних інституцій
- ❖ підтримка дій політичних лідерів
- ❖ політичні партії (блоки)

СТАН ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН 21

- ❖ важливість прав і ступінь їх дотримання
- ❖ джерела порушення та захист порушених прав
- ❖ можливість та ефективність захисту громадянами своїх прав
- ❖ обізнаність і досвід

"ГАЗОВИЙ КОНФЛІКТ" МІЖ РОСІЄЮ ТА УКРАЇНОЮ, ТАРИФИ ТА ЦІНИ НА ЕНЕРГОНОСІЇ І ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНІ ПОСЛУГИ 27

СТАТТІ

ГРОМАДЯНИ УКРАЇНИ ПРО ВІТЧИЗНЯНУ СИСТЕМУ ОСВІТИ
Андрій БИЧЕНКО 30

ОЦІНКА ГРОМАДЯНАМИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ СТРУКТУР
Михайло МИЩЕНКО 35

Умови отримання журналу — на нашій веб-сторінці:
<http://www.uceps.org/magazine>.

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО СИТУАЦІЮ В КРАЇНІ, ВЛАДУ, ПОЛІТИКІВ І ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ, СТАН ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Дослідження громадської думки є одним з невід'ємних елементів формування політики демократичної держави, механізмом зворотного зв'язку між владою і суспільством, засобом з'ясування суспільного самопочуття, ступеню суспільної підтримки тих чи інших владних інституцій, політиків, політичних сил. Виходячи з цього, Центр Разумкова здійснює постійний моніторинг громадської думки з найбільш актуальних проблем суспільно-політичного життя України і пропонує результати цього моніторингу до уваги влади, політиків, громадськості.

2006р. був насиченим знаковими політичними подіями – відбулася парламентська виборча кампанія, країна отримала перший досвід парламентських виборів за пропорційною системою, формування парламентської більшості та коаліційного Уряду, у суспільстві точилися гострі дискусії стосовно необхідності впровадження конституційної реформи, яка має змінити обсяг повноважень і тим самим – відносини у трикутнику Президент – Парламент – Уряд.

У країні не відбулося політичної, отже – суспільної стабілізації, усунення відчутних міжрегіональних суперечностей у політичному та суспільному житті, утвердження чітких і прийнятних для переважної більшості громадян орієнтирів соціально-економічного розвитку та геополітичних орієнтацій країни.

Очевидно, внаслідок цього в суспільстві спостерігаються тенденції до відчуження від влади (що виявляється, зокрема, у зниженні рівня підтримки її дій), зменшення соціального оптимізму та позитивних очікувань. Суспільне піднесення, яке супроводжувало Помаранчеві події кінця 2004р. - початку 2005р., змінюється розчаруванням і песимістичними настроями.

Водночас, не можна не помітити, що рівень вимогливості громадян до влади залишається високим, а її оцінки – досить критичними. Це може свідчити про готовність суспільства й надалі відстоювати свої права.

Політичні сили, як ті, що перебувають при владі, так і опозиційні, змушені зважати на громадську думку і суспільні настрої. Показовими в цьому сенсі є зменшення підтримки “помаранчевих” на Заході країни – після їх розколу та невиконання передвиборних зобов'язань, і Партії регіонів на Сході – після перших місяців роботи коаліційного Уряду, очолюваного лідером цієї партії, які показали, зокрема, що Уряд має намір працювати скоріше в інтересах крупного бізнесу, ніж переважної більшості громадян країни.

Нижче наводяться дані окремих соціологічних опитувань, проведених Центром Разумкова протягом 2006р. В більшості випадків подаються порівняння отриманих результатів з результатами аналогічних опитувань минулих років¹. У випадках наявності виразних відмінностей у позиціях різних соціально-демографічних груп громадян (жителів різних регіонів чи освітніх груп) наводяться відповідні зрізи².

Враховуючи ту обставину, що протягом 2006р. Центр Разумкова виконував спеціальний проект моніторингу дій влади, частина результатів тематичних опитувань опублікована в інших виданнях журналу Центру “Національна безпека і оборона”³.

¹ Опитування 2000-2006рр. здійснювалися в усіх областях, Києві та АР Крим за багатоступеневою випадковою вибіркою із квотним відбором респондентів на останньому етапі, що репрезентує доросле (від 18 років) населення України за основними соціально-демографічними показниками (регіон проживання, тип і розмір населеного пункту, вік, стать).

Кожне опитування охоплювало близько 120 населених пунктів, серед яких великі та середні міста, малі міста, селища міського типу та села. Метод опитування – особисте інтерв'ю за місцем проживання. Параметри опитувань (дата проведення, число респондентів, похибка вибірки) наводяться в кожному розділі окремо.

² Застосовується наступний розподіл територій за регіонами: **Захід** – Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Чернівецька області; **Південь** – АР Крим, Миколаївська, Одеська, Херсонська області; **Схід** – Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Луганська, Харківська області; **Центр** – м.Київ, Вінницька, Житомирська, Київська, Кіровоградська, Полтавська, Сумська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська області.

³ Результати дослідження громадської думки про коаліційний Уряд та перші 100 днів його діяльності, зовнішню політику держави та зовнішньополітичні орієнтації громадян та більш докладні дані про суспільну підтримку дій окремих політиків і політичних сил див.: Національна безпека і оборона, 2006, №10, с.60-69; про конституційну реформу див.: Конституційна реформа очима громадян. – Національна безпека і оборона, 2007, №1.

ЗАГАЛЬНІ ОЦІНКИ СТАНУ СПРАВ У КРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ОЧІКУВАННЯ¹

Узагальнюючими оцінками стану справ у країні можна вважати оцінки напряму розвитку подій, змін ситуації у країні загалом та в окремих сферах суспільного життя, очікування змін у майбутньому, а також – рейтинг проблем, що найбільшою мірою хвилюють громадян.

Названі оцінки, отримані в результаті соціологічних опитувань, свідчать, насамперед, про відчутне розчарування громадян у позитивній перспективі розвитку подій у країні, зниження рівня соціального оптимізму та позитивних очікувань.

Привертають увагу низькі показники соціального самопочуття громадян – рівень упевненості в завтрашньому дні, спроможність впливати на дії влади, характер очікувань на зміни ситуації у різних сферах суспільного життя.

Водночас, зміни в рейтингу проблем, які, на думку громадян, потребують першочергового розв'язання, та оцінок респондентами матеріального становища власних родин дозволяють припустити появу останніми роками тенденції до певного покращення суспільного добробуту. Проте, ця тенденція є досить нестійкою, зменшення темпів приросту доходів домогосподарств або відчутні підвищення цін, тарифів та інших обов'язкових виплат можуть звести її нанівець.

Оцінки напряму розвитку подій

Якщо судити за оцінками громадянами напряму розвитку подій в країні, то за останні роки **“пік” соціального оптимізму припав на кінець квітня 2005р., коли число тих, хто вважав, що події в Україні розвиваються у правильному напрямі, становило 53,5%.**

Наступні опитування фіксували зниження цього числа, а в липні 2006р., під час політичної кризи, зумовленої неспроможністю новообраних парламентаріїв утворити парламентську коаліцію (більшість), спостерігався **“пік” соціального песимізму: число респондентів, які вважали, що події розвиваються у правильному напрямі, знизилася до 12,8%, а тих, хто поділяв протилежну думку, – зросло до 67,5%.**

Хоча у вересні 2006р., оцінка громадянами подій у країні дещо покращилася, але вже через місяць знову спостерігалася погіршення, у грудні ця оцінка була нижчою, ніж на початку 2006р.

У грудні 2006р. 40% опитаних вважали, що ситуація в країні протягом року не змінилася, 41% – що вона погіршилася, і лише 8% – що вона покращилася. Порівняння цих результатів з оцінками змін протягом 2005р. свідчить про зменшення як числа громадян, які вважають, що ситуація покращилася, так і тих, хто вважає, що вона погіршилася. Відповідно – збільшувалося число тих, хто вважає, що ситуація не змінилася.

Регіональні відмінності в оцінках напряму розвитку подій дають підстави для висновку, що такі оцінки **корелюють зі ставленням громадян до політичних сил, які перебувають при владі, – чим вища їх підтримка жителями регіону, тим краще сприймаються зміни ситуації в країні.** Так, прихід до влади Партії регіонів зумовив зменшення на Півдні і Сході негативного сприйняття розвитку подій у країні (та відповідно – сприяв

його зростанню у Центрі і на Заході). Однак, на Сході докорінної зміни оцінки ситуації не сталося – лише 3% його жителів вважають, що ситуація за рік покращилася.

Лише жителі Півдня бачать позитивні зміни так само часто, як і негативні, тоді як жителі всіх інших регіонів помітно частіше відзначають негативні зміни, ніж позитивні. Порівняно з 2005р., у Центрі та на Заході збільшилося тих, хто вважає, що за рік ситуація погіршилася, натомість, на Сході та особливо Півдні таких стало менше. **Південь – єдиний регіон, де порівняно з 2005р., зросла частка респондентів, які вважають, що ситуація в країні покращилася.**

Оцінки змін у різних сферах життя

Оцінюючи, як змінилося становище в різних сферах життя України за 2006р., громадяни найчастіше відзначають, що змін або не сталося, або вони сталися на гірше.

Відсутність змін найчастіше відзначається стосовно: забезпечення прав і свобод громадян; рівня демократії; спроможності громадян впливати на дії влади; ставлення влади до громадян; рівня свободи слова.

Погіршення ситуації найчастіше стосується:

- рівня цін і тарифів;
- впевненості громадян у завтрашньому дні.

Погіршення ситуації відзначається частіше, ніж її покращення, майже в усіх сферах, за винятком рівнів свободи слова та демократії. Однак, у цих двох сферах частка тих, хто відзначає покращення ситуації, істотно менша, ніж у 2005р.

Незважаючи на те, що державна статистика констатує економічне зростання, **в економічній сфері негативні оцінки змін зустрічаються частіше, ніж позитивні.** Так, на погіршення економічного становища

¹ У цьому підрозділі використані результати опитувань, що проводилися соціологічною службою Центру Разумкова з грудня 2001р. по грудень 2006р. У грудні 2001р. було опитано 2000 респондентів, в березні 2004р. – 2012, у квітні 2004р. – 2020, у липні 2004р. – 2014, у лютому 2005р. – 2012, у квітні 2005р. – 2010, у червні 2005р. – 2008, у серпні 2005р. – 2011, у вересні 2005р. – 2011, у жовтні 2005р. – 2007, у грудні 2005р. – 2009, у січні 2006р. – 2290, у травні 2006р. – 2000, в липні 2006р. – 2012, у вересні 2006р. – 2005, у жовтні 2006р. – 2006, у листопаді 2006р. – 2006, у грудні 2006р. – 2001 респондент. Теоретична похибка вибірки опитувань не перевищує 2,3%.

країни протягом 2006р. вказують 39% опитаних, а на покращення – лише 13% (хоча наприкінці 2005р. цей показник був ще гіршим – 55% і 12%, відповідно).

Так само частіше відзначається погіршення рівня добробуту родини, оплати праці, пенсійного забезпечення. При цьому, за двома останніми позиціями погіршення ситуації відзначається частіше, ніж це було у 2005р.

Однак, потрібно зазначити, що, оцінюючи матеріальне становище власної родини, у грудні 2006р. респонденти рідше, ніж у грудні 2005р., відносили свою сім'ю до груп з низькими доходами (тих, кому грошей не вистачає навіть на харчування, та тих, кому вистачає лише на харчування і придбання необхідних недорогих речей) і частіше – до груп з відносно високим доходами (тих, кому в цілому на життя вистачає або хто живе забезпечено).

Очікування змін у 2007р.

Очікування громадян на 2007р. є більш оптимістичними, ніж оцінки результатів 2006р. Водночас, вони значно гірші, порівняно з тими, що були у громадян України на початку 2005р.

Найчастіше очікування на зміни ситуації в країні в цілому і в окремих сферах відсутні. Особливо це стосується таких сфер, як: забезпечення прав і свобод громадян; свобода слова та демократія; спроможність громадян впливати на дії влади; дотримання законності державними службовцями; ставлення влади до громадян; прозорість, відкритість діяльності влади; ситуація зі злочинністю.

Погіршення ситуації очікується насамперед у двох сферах:

- рівень цін і тарифів;
- впевненість громадян у завтрашньому дні.

У жодній зі сфер ті, хто очікує покращення ситуації, не становлять навіть відносної більшості. Однак, у таких сферах, як міжнародний імідж України, її економічне становище, рівень добробуту родини, рівень свободи слова, рівень демократії, забезпечення прав і свобод громадян, принаймні, частка тих, хто очікує покращення, перевищує частку тих, хто очікує погіршення.

Привертає увагу та обставина, що більшість громадян протягом останнього року постійно відзначали погіршення ситуації з упевненістю у завтрашньому дні (у грудні 2005р. зміни на гірше відзначили 50,9% опитаних, у грудні 2006р. – 57,1%), а відносна більшість (34,3%) – очікують подальшого погіршення у цій сфері у 2007р. Натомість, покращення ситуації очікують лише 18,7% респондентів.

Такі показники можуть свідчити про нестабільне та загалом негативне соціальне самопочуття переважної частини суспільства.

Залежність соціальних очікувань від політичних симпатій і рівня добробуту

Результати досліджень свідчать, що характер очікувань корелює, по-перше, з політичними симпатіями, по-друге, з рівнем добробуту респондентів.

Перше. Єдиний регіон, де переважно очікують змін на краще – Південь країни (тут таку відповідь дають 40% опитаних), жителі інших регіонів частіше вважають, що ситуація в країні не зміниться. Жителі Півдня частіше очікують позитивних змін і в окремих сферах. Так, 53% з них сподіваються на покращення

економічного становища країни (проти 21-23% в інших регіонах); 50% – на зростання добробуту власних родин (проти 21-26%); 35% – на зниження рівня злочинності (проти 14-17%); 52% – на покращення міжнародного іміджу України (проти 24-27%), 41% – на зростання рівня демократії (проти 19-21% в інших регіонах).

На відміну від даних останнього опитування 2006р., за результатами дослідження, що проводилося на початку 2005р., позитивні очікування на 2005р. відчутно переважали на Заході та в Центрі, і були значно менш виражені на Півдні і Сході країни. Це можна пояснити тим, що тоді при владі були “помаранчеві” політичні сили, які підтримувалися насамперед жителями Заходу та Центру, тоді як партії Антикризової коаліції, що здобули владу у 2006р., користуються підтримкою переважно на Півдні і Сході.

На підставі цього можна зробити висновок, що характер очікуваних змін значною мірою визначається ставленням до політичних сил, які перебувають при владі, вірою в те, що вони здатні (та мають намір) покращити становище держави та її громадян. З іншого боку, дані останнього опитування дозволяють зробити висновок, що, на відміну від жителів Півдня, жителі Сходу, який становив основу електоральної бази партій Антикризової коаліції, наприкінці 2006р. вже не пов'язували з нею значних сподівань на покращення становища.

Друге. Очікувані оцінки змін ситуації в країні покращуються із зростанням рівня доходів респондентів – якщо серед тих, хто, за власним визначенням “ледве зводить кінці з кінцями”, очікують на покращення ситуації 13%, то серед тих, хто “живе забезпечено” або “може собі дозволити придбати практично все, що хоче” – 30%.

Соціальні та економічні проблеми, що турбують громадян України

Найчастіше в липні 2006р. громадяни відносили до проблем, що потребують невідкладного вирішення, такі (кожну з них назвали більше 40% опитаних): низький рівень зарплат, пенсій; зростання цін на комунальні послуги, енергоносії, транспорт; безробіття, неможливість знайти достойну роботу; хабарництво та корупція в структурах державної влади.

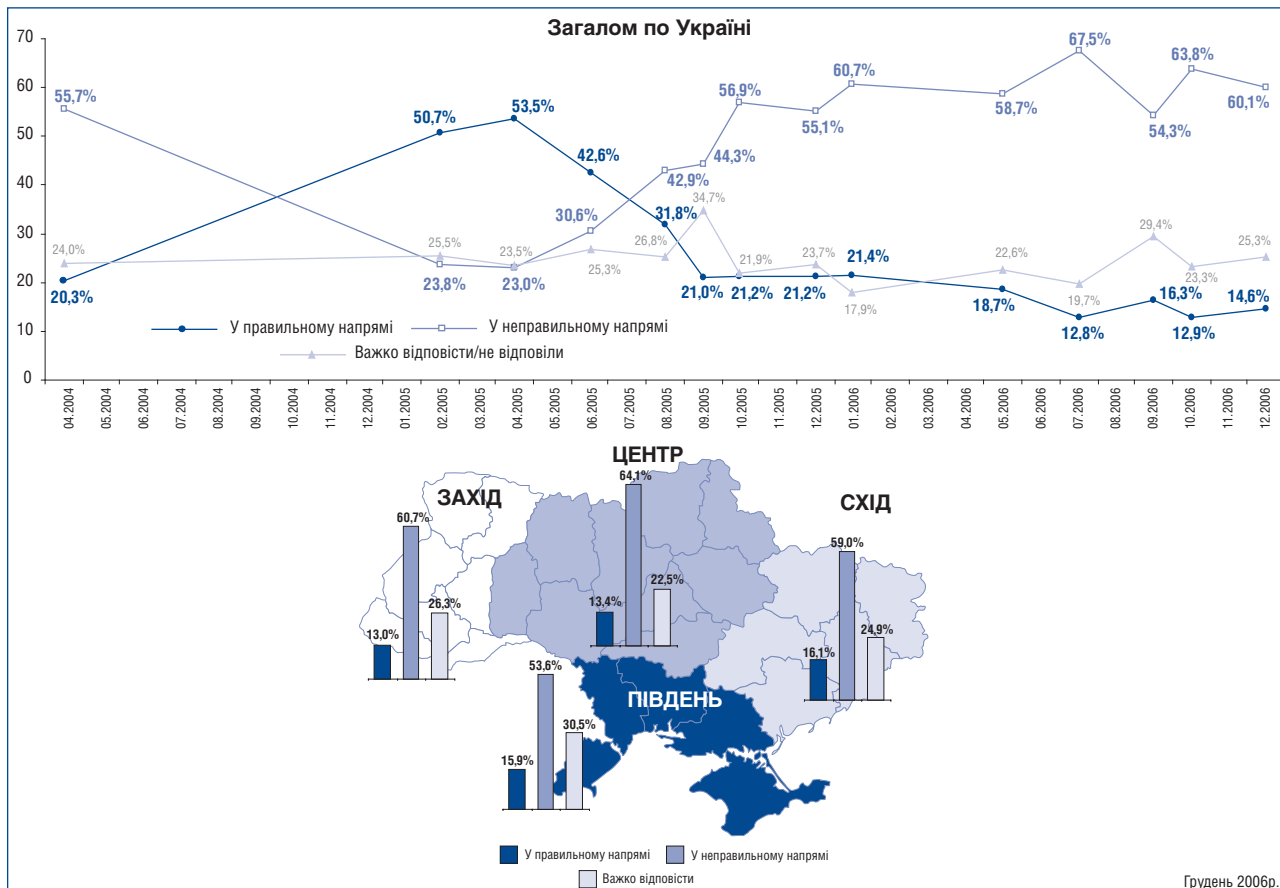
При цьому, порівняно з 2004р., знизилася частка респондентів, які відносять до найактуальніших проблем низький рівень зарплат і пенсій та безробіття, зате зросла частка тих, хто до таких проблем відносить зростання цін на комунальні послуги, енергоносії, транспорт.

Від 20% до 30% опитаних також називали серед невідкладних проблем: необхідність об'єднання всіх чесних політиків в Україні для відродження нормального життя; зростання злочинності; некомпетентність влади на всіх рівнях; неможливість отримати необхідну медичну допомогу; беззахисність громадян перед свавіллям силових структур; відсутність правосуддя.

При цьому, якщо частка тих, хто називає проблеми зростання злочинності та неможливості отримати медичну допомогу, порівняно з попередніми роками, зменшилася, то число тих, хто вказує на некомпетентність влади, необхідність об'єднання чесних політиків, навпаки, зросла. Останнє можна розглядати як свідчення або зростання рівня вимог громадян до влади та політикуму, або відсутності змін на краще в названих аспектах суспільного життя. ■

Оцінка напрямку розвитку подій у країні, % опитаних

Яким чином протягом року змінилося становище в Україні в таких сферах? % опитаних

	Змінилося на краще		Змінилося на гірше		Не змінилося		Важко відповісти	
	Грудень 2005р.	Грудень 2006р.	Грудень 2005р.	Грудень 2006р.	Грудень 2005р.	Грудень 2006р.	Грудень 2005р.	Грудень 2006р.
Рівень свободи слова	39,2	23,3	13,5	13,4	36,3	54,0	11,0	9,3
Рівень демократії	31,5	18,1	16,0	14,5	39,3	57,0	13,2	10,4
Міжнародний імідж України	34,8	17,6	25,4	26,7	24,8	40,5	15,0	15,2
Рівень добробуту Вашої родини	10,4	14,4	44,4	35,4	43,4	46,5	1,8	3,7
Економічне становище країни	12,0	13,3	54,8	39,3	27,0	38,9	6,2	8,5
Оплата праці	17,9	12,0	33,9	39,2	37,3	39,9	10,9	8,9
Пенсійне забезпечення	26,7	11,3	25,3	38,4	39,0	40,7	9,0	9,6
Ситуація в країні в цілому	12,6	8,3	46,2	40,9	32,5	39,9	8,7	10,9
Забезпечення прав і свобод громадян*	—	8,1	—	22,8	—	58,4	—	10,7
Ситуація зі злочинністю	16,2	7,9	26,5	30,7	44,6	48,9	12,7	12,5
Прозорість, відкритість діяльності влади*	—	6,9	—	31,9	—	49,5	—	11,7
Дотримання законності державними службовцями	11,5	6,3	24,3	26,8	47,5	53,1	16,7	13,8
Спроможність громадян впливати на дії влади*	—	6,0	—	27,6	—	55,7	—	10,7
Ставлення влади до громадян	12,4	4,6	33,7	31,1	42,3	55,3	11,6	9,0
Упевненість громадян у завтрашньому дні	7,6	4,3	50,9	57,1	31,1	30,0	10,4	8,6
Ставлення громадян до влади	11,3	3,6	47,5	44,0	31,8	43,6	9,4	8,8
Рівень цін і тарифів	2,9	2,7	83,6	83,9	10,6	8,5	2,9	4,9

* В анкеті 2005р. цей варіант відповіді був відсутній.

Оцінка змін ситуації в країні в цілому*, % опитаних

	Захід		Центр		Південь		Схід		УКРАЇНА	
	Грудень 2005р.	Грудень 2006р.	Грудень 2005р.	Грудень 2006р.	Грудень 2005р.	Грудень 2006р.	Грудень 2005р.	Грудень 2006р.	Грудень 2005р.	Грудень 2006р.
Змінилася на краще	28,7	2,6	12,9	8,9	6,3	25,4	6,3	3,3	12,6	8,3
Змінилася на гірше	15,3	34,9	36,8	46,2	67,2	24,8	63,5	46,5	46,2	40,9
Не змінилася	44,7	44,0	41,3	35,1	18,9	38,9	23,0	42,8	32,5	39,9
Важко відповісти/не відповіли	11,3	18,5	9,0	9,8	7,6	10,9	7,2	7,4	8,7	10,9

* У грудні 2005р. питання формулювалося таким чином: "Яким чином протягом 2005 року змінилася ситуація в країні в цілому?", у грудні 2006р. — "Яким чином протягом 2006 року змінилася ситуація в країні в цілому?"

Які проблеми потребують першочергового невідкладного вирішення?*
% опитаних

	Грудень 2001р.	Липень 2004р.	Липень 2006р.
Низький рівень зарплат, пенсій	73,0	76,2	62,1
Зростання цін на комунальні послуги, енергоносії, транспорт*	—	41,0	51,8
Безробіття, неможливість знайти достойну роботу	42,8	52,7	43,2
Хабарництво та корупція в структурах державної влади	37,2	37,6	40,5
Необхідність об'єднання всіх чесних політиків в Україні задля відродження нормального життя	20,4	19,8	27,6
Зростання злочинності	40,3	29,8	25,8
Некомпетентність влади на всіх рівнях	16,4	16,8	22,3
Неможливість отримати необхідну медичну допомогу	30,6	36,6	22,1
Беззахисність громадян перед свавіллям силових структур (міліції, податкової адміністрації, Служби безпеки тощо)	22,0	26,7	21,6
Відсутність правосуддя	19,5	18,3	20,9
Стрімке, несправедливе розшарування суспільства на багатих і бідних	17,0	22,2	18,3
Повернення "заморожених" вкладів в Ощадному банку, внесків у трастові товариства	24,7	26,2	16,9
Неспроможність родини дати дитині спеціальну або вищу освіту	15,3	20,1	15,4
Мовна ситуація в Україні*	—	7,1	14,3
Неспроможність сім'ї розрахуватися за комунальні послуги	22,5	15,4	13,9
Наближення України до НАТО*	—	—	13,6
Посилення протистояння між Західною та Східною Україною	—	3,0	12,1
Неможливість впливу пересічного громадянина на діючу владу	10,1	12,4	11,3
Посилення впливу США в Україні*	—	5,1	10,9
Загроза громадських зіткнень і конфліктів	2,9	2,4	10,8
Невиправдано високі податки	20,8	15,8	10,5
Несвоєчасність виплати зарплат, пенсій та інших соціальних виплат	15,8	13,9	10,5
Падіння моралі	10,8	9,8	9,8
Недоступність якісного житла*	—	9,1	9,3
Екологічна ситуація в регіоні проживання респондентів	6,5	9,1	8,9
Неспроможність родини дати дитині якісну освіту в школі	10,3	10,3	8,8
Недоступність соціальних кредитів (на будівництво або придбання житла, оплату освіти, медичних послуг, придбання побутових речей тощо)*	—	8,0	8,3
Посилення впливу Росії в Україні*	—	2,9	7,5
Необхідність проведення ревізії приватизації та повернення до державної власності незаконно приватизованих об'єктів	5,9	7,4	7,3
Відключення електроенергії, збоїв в постачанні газу, палива, тепла, води тощо	15,2	7,6	6,5
Деструктивна діяльність опозиційних сил	1,0	1,4	5,3
Повернення до України капіталів із-за кордону	13,6	10,5	4,5
Нездатність Збройних Сил України захистити країну	4,2	6,8	4,4
Недостатнє або неякісне забезпечення міським транспортом	2,1	3,2	4,1
Недоступність кредитів для малого та середнього бізнесу, фермерства*	—	3,8	3,6
Впровадження політичної реформи*	—	3,2	3,2
Необ'єктивність засобів масової інформації	3,5	4,9	2,5
Зволікання з вирішенням проблеми приватної власності на землю*	—	3,3	2,2
Церковно-релігійна ситуація в Україні*	—	1,4	1,5
Свавілля керівників підприємств*	12,5	—	—
Необхідність скасування обов'язкової строкової служби у Збройних Силах України*	4,9	—	—
Необхідність відновлення справедливості в усіх сферах життя*	11,3	—	—
Пригнічення російської мови в Україні*	7,0	—	—
Неможливість розпочати власний бізнес через відсутність "стартового" капіталу та допомоги з боку держави*	8,7	—	—
Відновлення практики надання громадянам довгострокових кредитів для придбання житла та товарів побутового вжитку*	4,8	—	—
Інше	2,5	2,1	2,1
Важко відповісти*	—	—	1,2

*В анкеті цей варіант відповіді був відсутній.

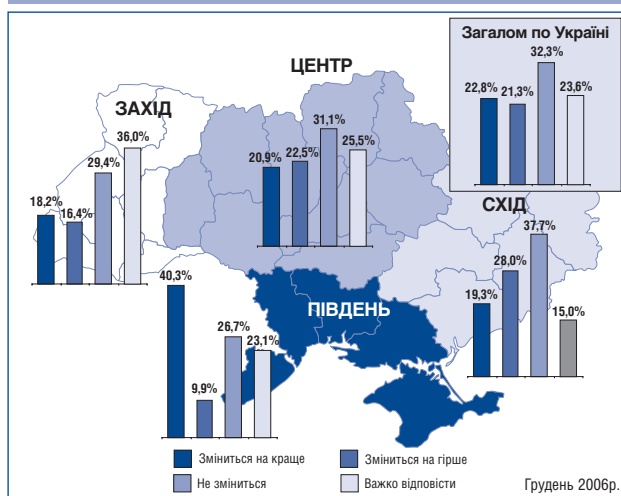
**Респондентам пропонувалося відзначити до семи прийнятних варіантів відповіді.

Яке з наведених суджень найбільшою мірою відповідає фінансовому становищу Вашої родини?
% опитаних

	Березень 2004р.	Лютий 2005р.	Квітень 2005р.	Серпень 2005р.	Жовтень 2005р.	Грудень 2005р.	Червень 2006р.	Листопад 2006р.	Грудень 2006р.
Ледве зводимо кінці з кінцями, грошей не вистачає навіть на необхідні продукти	25,8	18,3	16,1	17,7	23,1	19,7	17,1	15,3	16,3
Вистачає на харчування та на придбання необхідних недорогих речей	42,4	43,2	42,0	42,8	41,3	39,6	39,1	38,9	37,2
У цілому на життя вистачає, але придбання речей тривалого вжитку, таких як меблі, холодильник, телевізор, уже викликає труднощі	26,4	31,7	34,4	33,0	30,2	33,5	35,9	37,2	36,0
Живемо забезпечено, але зробити деякі покупки ми поки що не в змозі (купити квартиру, автомобіль тощо)	3,9	5,2	5,2	5,0	3,6	5,3	6,1	6,8	8,0
Ми можемо собі дозволити придбати практично все, що хочемо	0,1	0,4	0,2	0,5	0,1	0,5	0,2	0,2	0,2
Важко відповісти	1,4	1,2	2,1	1,0	1,7	1,4	1,6	1,6	2,3

Яким чином зміниться ситуація в країні в цілому протягом 2007 року?
% опитаних

Яким чином зміниться становище в Україні в наступних сферах протягом 2007 року?
залежно від рівня добробуту респондентів (самооцінка), % опитаних

	Ледве зводимо кінці з кінцями, грошей не вистачає навіть на необхідні продукти	Вистачає на харчування та на придбання необхідних недорогих речей	У цілому на життя вистачає, але придбання речей тривалого вжитку уже викликає труднощі	Живемо забезпечено, але зробити деякі покупки ми поки що не в змозі/ можемо собі дозволити придбати практично все, що хочемо
Зміниться на краще	12,9	20,4	28,4	29,7
Зміниться на гірше	24,8	21,5	18,6	24,8
Не зміниться	33,1	31,7	33,1	31,5
Важко відповісти	29,2	26,4	19,9	14,0

Грудень 2006р.

Яким чином зміниться становище в Україні в наступних сферах протягом 2007 року?*
% опитаних

	Зміниться на краще		Зміниться на гірше		Не зміниться		Важко відповісти	
	Лютий 2005	Грудень 2006	Лютий 2005	Грудень 2006	Лютий 2005	Грудень 2006	Лютий 2005	Грудень 2006
Міжнародний імідж України	57,2	29,2	8,9	14,1	17,9	32,5	16,0	24,2
Економічне становище країни	46,1	27,2	18,7	18,1	21,0	32,5	14,2	22,2
Рівень добробуту Вашої родини	39,7	26,8	16,9	20,6	28,4	31,1	15,0	21,5
Оплата праці*	—	25,0	—	24,1	—	28,3	—	22,6
Рівень свободи слова	48,3	23,5	11,9	11,3	26,6	46,0	13,2	19,2
Рівень демократії	45,4	23,2	12,6	11,1	26,2	45,1	15,8	20,6
Пенсійне забезпечення*	—	22,7	—	24,2	—	30,9	—	22,2
Упевненість громадян у завтрашньому дні*	—	18,7	—	34,3	—	27,9	—	19,1
Ситуація зі злочинністю	36,8	18,4	13,6	18,4	29,2	41,6	20,4	21,6
Рівень цін і тарифів*	—	18,4	—	45,6	—	16,7	—	19,3
Забезпечення прав і свобод громадян*	—	18,0	—	14,2	—	46,6	—	21,2
Ставлення громадян до влади	37,5	17,7	16,6	24,4	26,2	36,4	19,7	21,5
Ставлення влади до громадян	39,3	17,4	13,6	17,8	29,7	44,2	17,4	20,6
Прозорість, відкритість діяльності влади*	—	16,9	—	20,4	—	41,7	—	21,0
Спроможність громадян впливати на дії влади*	—	16,5	—	18,0	—	45,2	—	20,3
Дотримання законності державними службовцями*	—	16,2	—	16,9	—	44,6	—	22,3

* В анкеті 2005р. цей варіант відповіді був відсутній.

** У лютому 2005р. ставилося питання: "Як зміниться становище в Україні в таких сферах?"

ОЦІНКА ГРОМАДЯНАМИ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ 2006р.

2006р. був насичений політичними подіями. Відбулися парламентські вибори, які істотно змінили розстановку політичних сил у Верховній Раді. Через політичні суперечності зазнала невдачі спроба створити коаліцію політичних сил, які під час помаранчевих подій підтримували В.Ющенка. Натомість була утворена Антикризова коаліція у складі Партії регіонів, СПУ та КПУ, внаслідок чого Прем'єр-міністром України став лідер Партії регіонів В.Янукович. Спроби налагодити політичне співробітництво між пропрезидентським Блоком “Наша Україна” та Антикризовою коаліцією виявилися невдалими, що стало серйозною причиною загострення взаємин між Президентом та Урядом, Президентом і парламентською більшістю.

Ставлення громадян до цих подій постійно вивчалось соціологічною службою Центру Разумкова¹. Нижче наводяться узагальнені дані відповідних досліджень.

Формування парламентської більшості після виборів у березні 2006р.: спроби формування “помаранчевої” коаліції, утворення Антикризової коаліції

З осені 2005р. відзначається досить стрімке розчарування громадян у “помаранчевій владі”, яке виявляється в падінні рівня підтримки дій як її лідерів, так і владних інституцій загалом². Більшість громадян на цей час вважали, що влада або зовсім не втілює в життя гасла, проголошені під час Помаранчевої революції, або навіть діє всупереч цим гаслам. Так, у листопаді 2006р. цю думку поділяли 58,1% опитаних (37,5% – висловили впевненість у тому, що влада зовсім не втілює в життя згадані гасла; 20,6% – вважали, що вона діє всупереч їм).

Водночас, після парламентських виборів сподівання громадян частіше пов'язувалися з відновленням єдності “помаранчевих” політичних сил і створенням “помаранчевої” парламентської коаліції. За даними травневого опитування, відносна більшість (39,6%) опитаних погодилися, що найкращою для країни була б коаліція у складі фракцій Блоку “Наша Україна”, БЮТ та СПУ. Коаліція в такому складі формально була створена. Проте вона не змогла розпочати свою роботу через суперечності у розподілі керівних посад. СПУ вийшла з цієї коаліції та утворила коаліцію з Партією регіонів та КПУ, яка отримала назву Антикризової.

Результати липневого опитування показали, що до створення парламентської коаліції в такому форматі українське суспільство загалом поставилося суперечливо: 41,3% опитаних засвідчили позитивне (22,7%) та скоріше позитивне (18,6%) ставлення, а ненабагато менше – 38,4% висловили негативне (28,3%) та скоріше негативне (10,1%) ставлення. Розподіл оцінок мав виразну регіональну специфіку: позитивне ставлення частіше висловлювали жителі Сходу (66,4%) та Півдня країни (59,8%), тоді як більшість жителів Заходу (71,6%) і відносна більшість жителів Центру (48,1%) поставилися до такого складу коаліції негативно.

Водночас, більшість (55,2%) громадян підтримали точку зору, згідно з якою Президент В.Ющенко повинен співпрацювати з Антикризовою коаліцією, а 52,7% – засвідчили негативне ставлення до ідеї розпуску Парламенту і призначення позачергових парламентських виборів (лише 23,3% респондентів поставилися до такої ідеї позитивно).

Рішення керівництва СПУ про вихід з “помаранчевої” коаліції і створення коаліції з Партією регіонів і КПУ громадяни найчастіше пояснювали політичними амбіціями О.Мороза, його прагненням до посади Голови Верховної Ради (цю думку поділяли 37,5% опитаних), найрідше – турботою про інтереси народу і країни (14%) та ідеологічною близькістю СПУ з Партією регіонів і КПУ (11,6%). Значимі частки опитаних серед причин, що спонукали СПУ до участі в Антикризовій коаліції, називали також підкуп Партією регіонів керівництва СПУ (21,5%), розбіжності між СПУ, Блоком “Наша Україна” і БЮТ стосовно бачення шляхів розвитку країни (19,7%), суперечності бізнес-інтересів членів фракцій СПУ з інтересами членів фракцій Блоку “Наша Україна” і БЮТ (19,6%).

Універсал національної єдності, призначення В.Януковича Прем'єр-міністром України

3 серпня 2006р., після тривалих переговорів між лідерами держави та парламентських фракцій був підписаний документ, ініційований Президентом України та покликаний започаткувати процес політичної консолідації в Україні, – Універсал національної єдності³. Завдяки цьому, наступного дня лідер Партії регіонів В.Янукович був призначений Прем'єр-міністром України.

Універсал національної єдності громадяни оцінили досить стримано: лише 6,6% респондентів засвідчили очікування сильного позитивного впливу цього документа, ще 20,3% – незначного позитивного впливу. Натомість 25% – висловили переконання, що

¹ У цьому підрозділі наводяться результати опитувань, що проводилися соціологічною службою Центру Разумкова у 2005р. і 2006р. У листопаді 2005р. було опитано 1993 респонденти, у травні 2006р. – 2000, в липні 2006р. – 2012, у вересні 2006р. – 2005, у грудні 2006р. – 2001 респондент. Теоретична похибка вибірок цих опитувань не перевищує 2,3%.

² Докладно див. розділ “Ставлення громадян до інститутів влади, політиків, політичних сил”.

³ Універсал підписали Президент України В.Ющенко, Голова Верховної Ради О.Мороз, Прем'єр-міністр України Ю.Єхануров, лідери парламентських фракцій: Партії регіонів – В.Янукович, КПУ – П.Симоненко (підписав Універсал із застереженнями), СПУ – В.Цушко. Від підписання утрималася лише одна фракція – БЮТ.

Універсал не матиме жодного впливу на розвиток ситуації у країні, 6% – передбачали негативний вплив.

Очевидно, така оцінка зумовлювалася невірою громадян у щирість намірів тих, хто підписав Універсал, виконувати його положення. Опитані частіше схилилися до думки, що представники всіх органів влади та політичних сил, які підписали Універсал, не будуть його дотримуватися повною мірою. Навіть за ініціатором Універсалу – Президентом України, лише ледь більше третини (34,5%) респондентів визнали намір виконувати його положення повністю (11,6%) або переважною мірою (22,9%).

Більшість (70%) громадян не погодилися з думкою Президента В.Ющенка, який вважав, що після підписання Універсалу національної єдності в Україні настав період політичної стабільності.

Така позиція, очевидно, значною мірою пов'язана з тим, що, *по-перше*, лише близько третини (31,4%) громадян вважали, що призначення В.Януковича на посаду Прем'єр-міністра сприяло подоланню суперечностей між різними регіонами України; натомість 24,2% були впевнені, що це призначення сприяло їх поглибленню, ще 27,7% висловили думку, що воно жодним чином не вплинуло на подолання згаданих суперечностей. *По-друге*, на думку переважної більшості (майже 75%) громадян, Президент В.Ющенко і Прем'єр-міністр В.Янукович здійснюють не єдину узгоджену державну політику, а кожен свою власну. Протилежну думку засвідчили лише 13,3% опитаних.

Слід додати, що самі оцінки впливу призначення В.Януковича на подолання міжрегіональних суперечностей мали регіональний характер: якщо на Півдні і Сході частіше зустрічалася точка зору, що призначення В.Януковича на посаду Прем'єр-міністра та його діяльність на цій посаді сприяли подоланню суперечностей між різними регіонами України (44% та 39,1%, відповідно), то на Заході та в Центрі – що це або сприяло поглибленню суперечностей (34% та 29,9%), або ж не мало на них жодного впливу (31,7% та 31,6%, відповідно).

Коаліційний Уряд і спроби створення Коаліції національної єдності

Одночасно з Універсалом національної єдності був підписаний Меморандум про створення Коаліції національної єдності, який передбачав створення широкої коаліції у складі Блоку “Наша Україна”, Партії регіонів, СПУ та КПУ (замість Антикризисової коаліції). У результаті досягнутих домовленостей низку міністерських посад обійняли кандидатури, запропоновані Президентом України (без урахування посад міністрів оборони та закордонних справ, подання кандидатур яких є конституційною прерогативою глави держави) та були започатковані переговори про створення коаліції національної єдності.

Таким чином, у першому складі коаліційного Уряду були представлені політичні сили, які мали досить відмінні погляди на шляхи розвитку країни. Як засвідчили результати вересневого опитування, у громадській думці була відсутня домінуюча точка зору стосовно наслідків цієї обставини для країни. Однак, дещо частіше зустрічалася точка зору, що це матиме більше негативних наслідків (37,7%), ніж позитивних (27,4%).

Водночас громадяни неоднозначно оцінювали спроби формування Коаліції національної єдності. У вересні 2006р. її створення підтримували 36,5%, не підтримували – 35,4% опитаних. Підтримували

створення коаліції частіше жителі Півдня і Сходу (45,4% та 43,9%, відповідно), жителі Заходу – частіше не підтримували (50%), в Центрі позиції розділилися майже навпіл (33% прихильників створення зазначеної коаліції проти 37,8% противників).

З точки зору електоральних симпатій, створення коаліції підтримували переважно ті респонденти, які на парламентських виборах голосували за Партію регіонів і КПУ (51,6% та 47,2%, відповідно), не підтримували – ті, хто голосував за БЮТ і “Нашу Україну” (57,1% та 47,4%), серед електорату СПУ позиції розділилися (30,6% прихильників створення коаліції проти 36,1% противників).

Значною мірою через те, що електорат “Нашої України” негативно поставився до можливості створення цієї політичною силою коаліції з Партією регіонів, СПУ і КПУ (а також тому, що переговори між цими політичними силами зайшли в глухий кут), “Наша Україна” відмовилася від участі в коаліції і заявила про перехід в опозицію. Внаслідок цього більшість міністрів, які займали посади в Уряді за президентською квотою цієї політичної сили, залишили Уряд.

Вето Президента на Закон про Державний бюджет України на 2007р.

Наприкінці року загострилися відносини між Президентом, з одного боку, та Урядом і парламентською більшістю, з іншого. Це знайшло прояв, зокрема, в накладенні Президентом вето на проголосований Верховною Радою Закон про Державний бюджет України на 2007р.

Відносна більшість (38,2%) респондентів підтримали цей крок Президента, не підтримали – 19,2% (решта – не мали чіткої позиції з цього питання).

Підтримку президентського вето частіше висловлювали жителі Заходу (54,2% проти 8,3% тих, хто не підтримав вето), Центру (45,3% проти 17,7%) і Сходу (30% проти 20,4%), тоді як жителі Півдня частіше дотримувалися протилежної позиції (33,7% проти 20,5% тих, хто підтримав вето).

Дії суб'єктів політичного процесу з точки зору стабілізації ситуації в країні

Загалом можна констатувати, що 2006р. завершився під знаком політичного протистояння і політичної нестабільності. Про це свідчать, зокрема, суперечливі та виразно регіонально окреслені оцінки громадською думкою дій провідних суб'єктів політичного процесу (Президента України, Уряду, Антикризисової коаліції та парламентської опозиції) з точки зору їх спрямованості на стабілізацію чи дестабілізацію ситуації у країні. Так, якщо на Заході країни виразно переважає позиція, згідно з якою у напрямі стабілізації діють Президент України та парламентська опозиція, то на Сході і Півдні таку спрямованість дій вбачають у діях Уряду та Антикризисової коаліції.

В умовах загострення політичного протистояння всі його учасники намагалися здобути підтримку громадськості як важливого чинника зміцнення власного політичного становища та досягнення власних політичних цілей. Отже, певною мірою посилювалася роль громадської думки як чинника соціально-політичного життя України.

Існують підстави очікувати, що політичне протистояння розгортатиметься і в наступному, 2007р. та буде супроводжуватися спробами його головних учасників здобути підтримку суспільства. ■

Якою мірою нинішня влада втілює в життя, реалізує ті гасла, які були проголошені її представниками під час Помаранчевої революції?
% опитаних

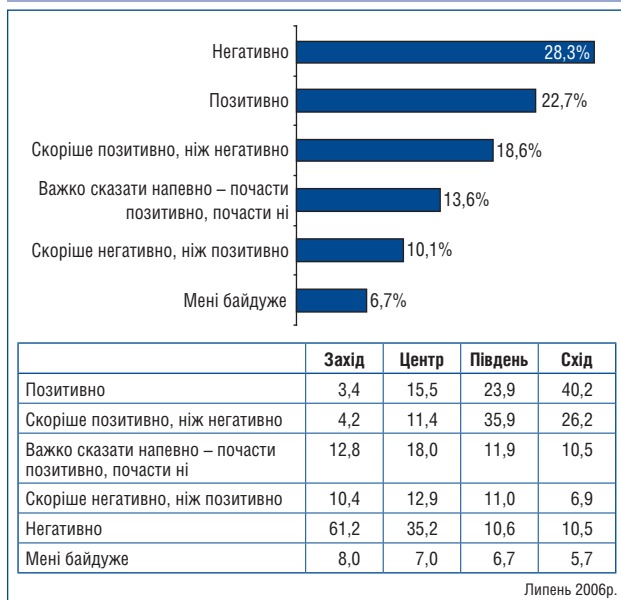
	Листопад 2005р.	Травень 2006р.
Лише деякою мірою	30,7	40,6
Зовсім не втілює в життя	37,5	34,0
Діє всупереч тим гаслам, які проголошувалися під час Помаранчевої революції	20,6	17,4
Повною мірою	1,3	2,2
Важко відповісти	9,9	5,8

Який склад коаліції депутатських фракцій був би найкращим для країни?
% опитаних

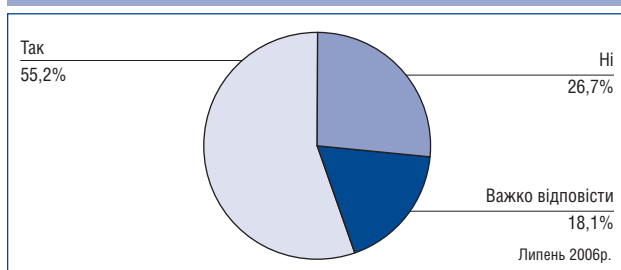
Коаліція фракцій Блоку Юлії Тимошенко, Блоку "Наша Україна", Соціалістичної партії України	39,6
Коаліція фракцій Партії регіонів і Блоку "Наша Україна"	17,4
Коаліція фракцій Партії регіонів, Блоку Юлії Тимошенко, Блоку "Наша Україна", Соціалістичної партії України	13,2
Коаліція фракцій Партії регіонів і Блоку Юлії Тимошенко	6,7
Важко відповісти	23,1

Травень 2006р.

Як Ви ставитесь до коаліції у складі Партії регіонів, Комуністичної партії України та Соціалістичної партії України, яка створена у Верховній Раді?
% опитаних

Чи повинен Президент В.Ющенко співпрацювати з коаліцією фракцій Партії регіонів, Соціалістичної партії України та Комуністичної партії України?
% опитаних

За певних обставин, передбачених Конституцією, Президент має право розпустити Парламент та призначити позачергові вибори. Як Ви ставитесь до проведення позачергових виборів?
% опитаних

Що спричинило рішення керівництва Соціалістичної партії України про вихід з "помаранчевої" коаліції та створення коаліції з Партією регіонів і Комуністичною партією України?*

Прагнення О.Мороза зайняти посаду Голови Верховної Ради	37,5
Підкуп Партією регіонів керівництва Соціалістичної партії	21,5
Суперечності між Соціалістичною партією, Блоком "Наша Україна" і Блоком Юлії Тимошенко стосовно бачення шляхів розвитку країни	19,7
Суперечності бізнес-інтересів членів фракції Соціалістичної партії з інтересами членів фракції Блоку "Наша Україна" і Блоку Юлії Тимошенко	19,6
Турбота про інтереси народу та країни	14,0
Ідеологічна близькість Соціалістичної партії з Партією регіонів і Комуністичною партією	11,6
Інше	1,1
Важко відповісти	14,3

* Респондентам пропонувалося відзначити всі прийнятні варіанти відповіді. Липень 2006р.

Яким буде вплив Універсалу національної єдності на розвиток ситуації в Україні?
% опитаних

Чи будуть виконувати положення Універсалу національної єдності...?
% опитаних

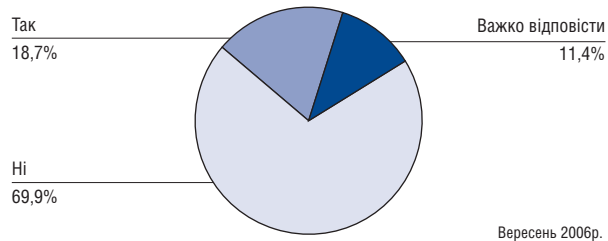
	Виконувати-ме в повно-му обсязі	Виконувати-ме більшість положень	Виконувати-ме деякі положення	Не виконувати-ме	Важко відповісти
Президент України	11,6	22,9	29,0	13,5	23,0
Прем'єр-міністр України	8,5	22,6	27,7	17,6	23,6
Голова Верховної Ради України	6,6	22,1	29,2	16,6	25,5
Фракція Партії регіонів	7,1	20,1	27,9	20,6	24,3
Фракція Блоку "Наша Україна"	5,4	17,8	32,9	17,5	26,4
Фракція Соціалістичної партії України	4,7	18,2	30,8	17,9	28,4
Фракція Комуністичної партії України	5,6	15,3	27,6	22,4	29,1

Вересень 2006р.

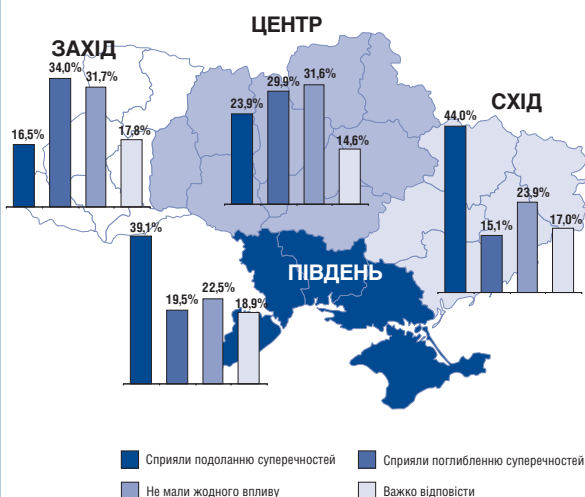
На початку вересня цього року Президент В.Ющенко заявив, що в Україні настав етап політичної стабільності. Чи згодні Ви з цим твердженням В.Ющенка?

% опитаних

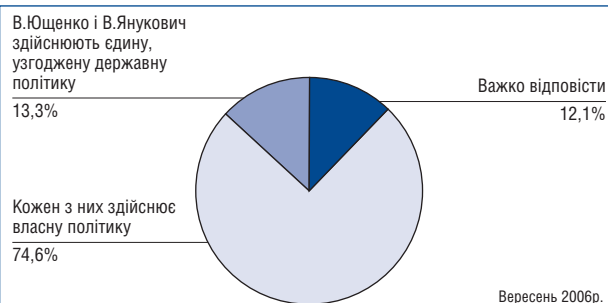
Яким чином призначення та діяльність В.Януковича на посаді Прем'єр-міністра вплинули на подолання суперечностей між різними регіонами України?

% опитаних

Зараз Президент В.Ющенко і Прем'єр-міністр В.Янукович здійснюють єдину, узгоджену державну політику чи кожен з них здійснює власну політику?

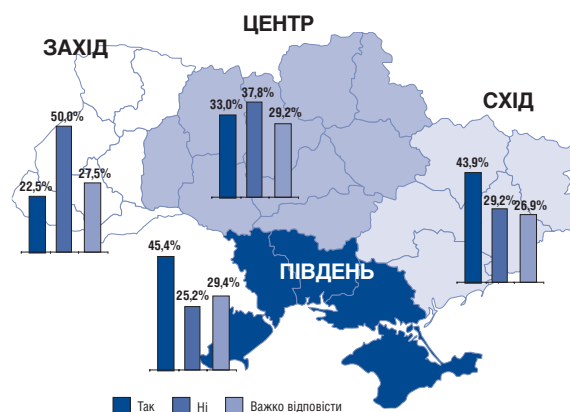
% опитаних

Як відомо, зараз тривають переговори зі створення Коаліції національної єдності, яка мала б об'єднати фракції Партії регіонів, Соціалістичної партії України, Комуністичної партії України та Блоку "Наша Україна" на засадах Універсалу національної єдності.

Чи підтримали б Ви створення такої коаліції?

% опитаних

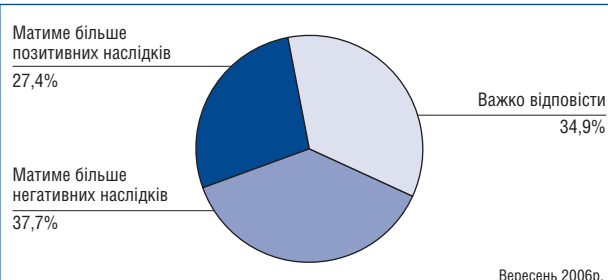
... залежно від того, за кого голосували на останніх парламентських виборах

	Голосували за:				
	Партію регіонів	Блок Юлії Тимошенко	Блок "Наша Україна"	СПУ	КПУ
Так	51,6	22,4	25,0	30,6	47,2
Ні	22,5	57,1	47,4	36,1	25,0
Важко відповісти	25,9	20,5	27,6	33,3	27,8

Вересень 2006р.

Зараз в Уряді представлені політичні сили, що мають досить відмінні погляди на шляхи розвитку країни. Ця обставина матиме більше позитивних чи більше негативних наслідків для країни?

% опитаних

Президент В.Ющенко наклав вето на закон про Державний бюджет України на 2007р. і направив його зі своїми пропозиціями назад до Верховної Ради. Чи підтримуєте Ви такі дії Президента?

% опитаних

	Захід	Центр	Південь	Схід	Україна
Так	54,2	45,3	20,5	30,0	38,2
Ні	8,3	17,7	33,7	20,4	19,2
Мене це не цікавить	7,0	9,1	6,6	8,6	8,2
Важко відповісти	15,7	9,3	12,4	6,6	10,1
Не можу відповісти, тому що не знаю, яким саме є бюджет на 2007р.	12,5	17,5	25,1	31,5	22,3
Я не знаю, що таке Державний бюджет або що означає "накласти вето"	2,3	1,1	1,7	2,9	2,0

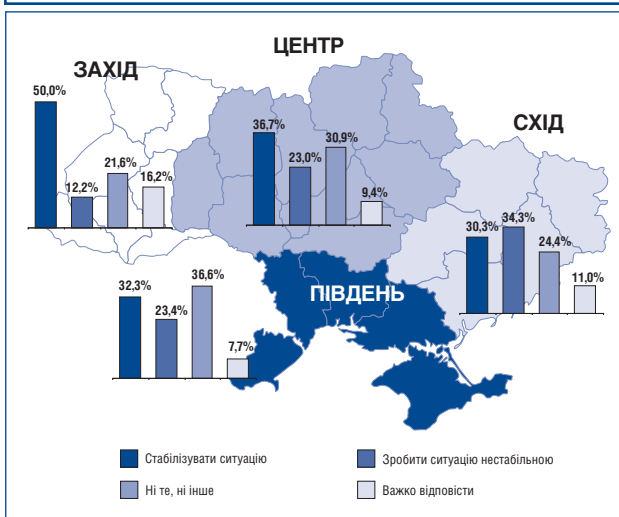
Грудень 2006р.

Дії Президента України, Уряду, Антикризисної коаліції та опозиції у Верховній Раді спрямовані більшою мірою на те, щоб стабілізувати ситуацію в країні, чи на те, щоб зробити ситуацію нестабільною?

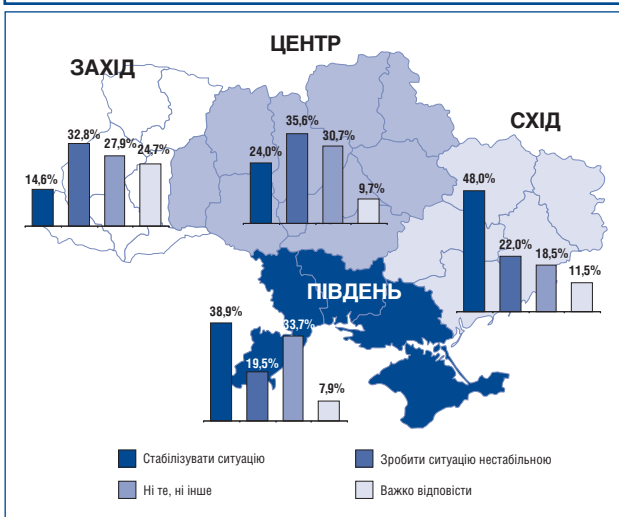
% опитаних

	Стабілізувати ситуацію	Зробити ситуацію нестабільною	Ні те, ні інше	Важко відповісти
Президент України	36,5	24,7	27,9	10,9
Кабінет Міністрів України	32,4	28,1	26,6	12,9
Антикризова коаліція у Верховній Раді	29,1	30,7	24,5	15,7
Опозиція у Верховній Раді	19,5	37,0	24,8	18,7

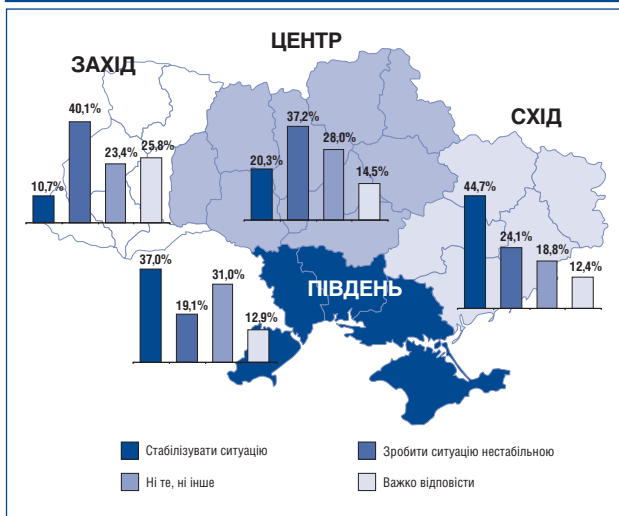
Дії Президента України

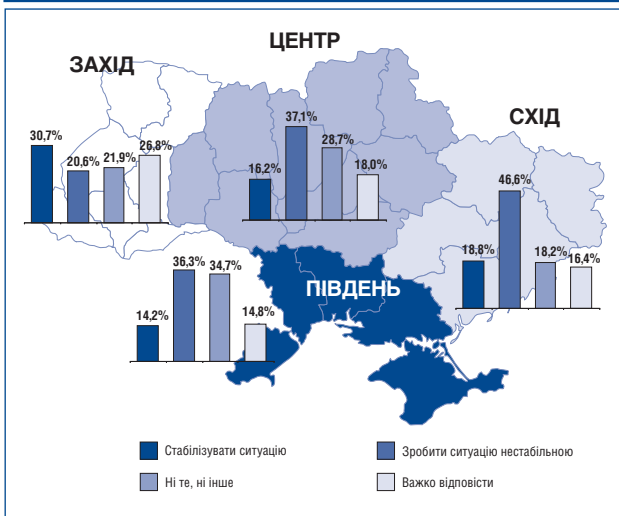
Дії Кабінету Міністрів України

Дії Антикризисної коаліції у Верховній Раді

Дії опозиції у Верховній Раді

Грудень 2006р.

СТАВЛЕННЯ ГРОМАДЯН ДО ІНСТИТУТІВ ВЛАДИ, ПОЛІТИКІВ, ПОЛІТИЧНИХ СИЛ¹

Динаміка ставлення громадян України до влади, політиків, політичних сил значною мірою є похідною від їх оцінок ситуації у країні в різних її аспектах: економічному, соціальному, політичному. Однак, воно визначається також і ставленням до політичних сил та особистостей, які їх очолювали чи очолюють. Досить часто це ставлення формується не лише під впливом реальних дій і кроків влади, але також відбиває надії, що їх покладають громадяни на ті чи інші політичні сили або персоналії (як правило, це спостерігається в перший час після приходу до влади політичної сили чи політика).

Підтримка дій владних інституцій

Президент України. Високий рівень соціальних очікувань від дій нової влади зумовив зростання рівня підтримки В.Ющенка на початку 2005р., в перші місяці його перебування на посаді Президента. Рівень повної підтримки його дій досяг 47% в лютому і квітні 2005р. – тоді як рівень повної підтримки дій його попередника Л.Кучми в жовтні 2004р. становив лише 10%. Цілком природно, що найчастіше підтримку діяльності В.Ющенка висловлювали громадяни, які голосували за нього на президентських виборах.

Однак, з червня 2005р. до жовтня 2006р. рівень підтримки дій Президента постійно знижувався. Лише в грудні 2006р. відзначено його певне підвищення, порівняно з жовтнем, що можна пояснити більш активною позицією Президента в політичному житті наприкінці 2006р.

Повну підтримку діяльності Президента у грудні 2006р. частіше висловлювали жителі Заходу країни, не підтримували його діяльність – жителі Півдня і Сходу.

Верховна Рада України. Так само, як і підтримка діяльності Президента, підтримка діяльності Верховної Ради (хоч і меншою мірою) зросла на початку 2005р. Але вже з квітня 2005р. вона почала знижуватися. Обрання нового складу Парламенту в березні 2006р. не змінило ставлення до цього органу влади – підтримка його діяльності залишається низькою.

У грудні 2006р. частіше діяльність Верховної Ради підтримували жителі Півдня і Сходу країни, але навіть там вона обмежувалася переважно підтримкою окремих кроків Парламенту.

Кабінет Міністрів України. Рівень підтримки діяльності Уряду зріс на початку 2005р., але, починаючи з квітня, знижувався по вересень 2005р., з вересня 2005р. по липень 2006р. він був стабільно низьким (з незначними коливаннями), у вересні 2006р., після формування нового Уряду, рівень його підтримки зріс незначною мірою, але з жовтня знову знижується.

У грудні 2006р. діяльність Уряду (так сам, як і Парламенту) частіше підтримували жителі Півдня

і Сходу, і так само – переважно в частині підтримки окремих заходів, а не діяльності в цілому.

Підтримка дій політичних лідерів

Віктор Ющенко. Наприкінці 1990-х - на початку 2000-х років В.Ющенко був одним з найпопулярніших українських політиків. Значною мірою тому, що саме з ним велика частина громадян України пов'язувала сподівання на позитивні зміни у діяльності влади, подоланні тих недоліків, які громадська думка їй приписувала. Це зумовило підтримку В.Ющенка опозиційно налаштованою частиною суспільства, насамперед тими, хто поділяв національно-демократичні погляди. Оскільки ці погляди були більш поширені в Західному та Центральному регіонах України, то це, відповідно, спричинило більш високу підтримку В.Ющенка саме в цих регіонах.

Після відставки Уряду, який очолював В.Ющенко, він став провідним опозиційним політиком, що, у зв'язку з початком підготовки до президентських виборів 2004р., зумовило розгортання саме проти нього, як найбільш імовірного опозиційного кандидата, в офіційних та контрольованих владою мас-медіа, кампанії зі створення негативного іміджу. Ця кампанія була спрямована на утвердження в масовій свідомості образу В.Ющенка як націоналістично налаштованого, антиросійського і проамериканського політика. Найбільш підготовленою для сприйняття зазначених вище тез виявилася громадська думка у Східному та Південному, тоді як в Західному і Центральному регіонах ставлення до В.Ющенка залишалося переважно позитивним. Отже, з наближенням президентських виборів і з посиленням гостроти політичної боротьби ставлення до В.Ющенка набувало дедалі більш поляризованого, диференційованого за регіональною ознакою характеру. Так, у жовтні 2004р. діяльність В.Ющенка повністю підтримували 60,7% жителів Західного, 34,3% – Центрального, 8,3% – Південного і 9,1% – Східного регіонів.

Перемога В.Ющенка на президентських виборах стала можливою завдяки значному зростанню

¹ У цьому підрозділі використані результати опитувань, що проводилися соціологічною службою Центру Разумкова з квітня 2000р. по грудень 2006р. У квітні 2000р. було опитано 2000 респондентів, у червні 2000р. – 2005, у липні 2000р. – 2017, у жовтні 2000р. – 2000, у грудні 2000р. – 2009, у лютому 2001р. – 2000, у березні 2001р. – 2037, у травні 2001р. – 2000, у червні 2001р. – 2014, у серпні 2001р. – 2007, у жовтні 2001р. – 2009, у грудні 2001р. – 2000, у січні 2002р. – 2019, у лютому 2002р. – 2012, у березні 2002р. – 2010, у травні 2002 – 2015, у червні 2002р. – 2006, у серпні 2002р. – 2004, у вересні 2002р. – 2002, у жовтні 2002р. – 2000, у листопаді 2002р. – 2019, у грудні 2002р. – 2010, у лютому 2003р. – 2023, у березні 2003р. – 1998, у квітні 2003р. – 2013, у червні 2003р. – 2011, у серпні 2003р. – 2019, у вересні 2003р. – 2015, у грудні 2003р. – 2013, у лютому 2004р. – 2023, у березні 2004р. – 2012, у квітні 2004р. – 2020, у червні 2004р. – 2020, у липні 2004р. – 2014, у вересні 2004р. – 2012, у жовтні 2004р. – 2032, у грудні 2004р. – 2023, в лютому 2005р. – 2012, у квітні 2005р. – 2010, у червні 2005р. – 2008, у серпні 2005р. – 2011, у вересні 2005р. – 2011, у жовтні 2005р. – 2007, у листопаді 2005р. – 1993, у грудні 2005р. – 2009, у січні 2006р. – 2290, у травні 2006р. – 2000, в липні 2006р. – 2012, у вересні 2006р. – 2005, у жовтні 2006р. – 2006, у листопаді 2006р. – 2006, у грудні 2006р. – 2001 респондент. Теоретична похибка вибірок цих опитувань не перевищує 2,3%.

громадянської активності, активізації громадського руху протесту проти спроб фальсифікації результатів президентських виборів (пов'язані з цим події отримали назву Помаранчевої революції). Все це спричинило значне зростання рівня соціальних очікувань від дій нової влади, що призвело до безпрецедентно високого рівня підтримки В.Ющенка в перші місяці його перебування на посаді Президента. Однак, мірою зростання розчарування громадян у діях влади рівень підтримки знижувався, а розкол "помаранчевої" владної команди у вересні 2005р. став віховою подією у зміні ставлення до діяльності В.Ющенка.

Олександр Мороз. Підтримка дій нинішнього Голови Верховної Ради О.Мороза помітно зростала наприкінці 2004р., на заключній стадії президентських виборів, під час Помаранчевих подій та в перші місяці після них, досягши найвищих показників у квітні 2005р., після чого спостерігалось зниження його підтримки (за винятком травня 2006р., коли відбувалися переговори стосовно участі СПУ в демократичній коаліції). Після входження СПУ до Антикризової коаліції, рівень підтримки дій О.Мороза помітно знизився в липні 2006р., потім ця тенденція продовжувалася, хоча виявлялася вже незначною мірою. У грудні 2006р. діяльність О.Мороза дещо більшою мірою підтримували на Півдні і Сході, а найбільша частка тих, хто його дії не підтримував, зафіксована серед жителів Центрального регіону (58%).

Віктор Янукович. Нинішній Прем'єр-міністр В.Янукович до листопада 2002р., коли він вперше обійняв цю посаду, був невідомий більш ніж 60% громадян України. Після того, як він очолив Уряд, зростало число як тих, хто підтримував його дії, так і тих, хто їх не підтримував. У грудні 2004р., напередодні повторного другого туру президентських виборів, його дії повністю підтримували 27%, частково – 19,5%, не підтримували – 49% опитаних. Після поразки на президентських виборах рівень його підтримки знизився і залишався відносно низьким протягом 2005р. З початку 2006р. по липень спостерігалось зростання підтримки, але з вересня 2006р. рівень повної підтримки його діяльності знижується, і зростає частка тих, хто її не підтримує. Проте, у грудні 2006р. рівень підтримки його дій був одним із найвищих з-поміж політиків (поряд з рівнем підтримки дій Ю.Тимошенко).

У грудні 2006р. повну або часткову підтримку діяльності В.Януковича висловлювали переважно жителі Півдня і Сходу країни, не підтримували його дії більшість жителів Заходу та Центру.

Юлія Тимошенко. Рівень підтримки дій Ю.Тимошенко був низьким до грудня 2004р. – не підтримували її дії понад половина респондентів. На початку 2005р. відбулося значне зростання рівня підтримки, досягши найвищих показників у квітні 2005р., після чого він знижувався до листопада 2005р. Надалі відбувалися помітні коливання рівня підтримки громадянами цього політика: зростання підтримки змінювалося її зниженням. З травня по жовтень 2006р. спостерігалось зниження підтримки діяльності Ю.Тимошенко, однак, у грудні 2006р. підтримка її дій знову зростала.

У грудні 2006р. найчастіше дії Ю.Тимошенко підтримували жителі Заходу, найрідше – Півдня і Сходу країни.

Політичні партії (блоки)

Показником ставлення до провідних політичних сил можуть виступати наміри проголосувати за них у випадку проведення дострокових парламентських виборів. За динамікою цих намірів можна судити про зміну ставлення до політичних партій і блоків.

Партія регіонів. Створення в середині 2006р. Антикризової коаліції істотно підвищило рейтинг Партії регіонів – за даними вересневого опитування, у випадку проведення парламентських виборів за неї були готові проголосувати 38,6% тих, хто збирався взяти участь у виборах, що перевищувало частку тих, хто проголосовував за цю партію в березні 2006р. Цей результат можна пояснити феноменом "ореолу переможця" – зростанням рівня підтримки політичної сили, що здобула владу, в перші місяці після того, як це сталося. Однак, після вересня електоральна підтримка Партії регіонів стала знижуватися, і в грудні 2006р. становила 32% тих, хто збирався брати участь у виборах – тобто стільки ж, скільки й голосували за цю партію на виборах у березні. Потрібно відзначити, що зменшення електоральної підтримки Партії регіонів у вересні-грудні 2006р. найбільшою мірою було помітне на Півдні і Сході, тобто там, де сконцентрована переважна частина її електорату.

Блок Юлії Тимошенко (БЮТ). Натомість електоральна підтримка БЮТ наприкінці 2006р. зростала, і в грудні за неї були готові проголосувати 25,1% тих, хто збирався прийти на виборчі дільниці, – що більше частки голосів, що їх отримав цей блок у березні на парламентських виборах. Зростання підтримки блоку на статистично значимому рівні за цей період зафіксоване лише на Сході, в інших регіонах показники електоральної БЮТ підтримки залишаються стабільними.

Блок "Наша Україна". У грудні 2006р. також дещо виросли, порівняно з вереснем, наміри голосувати за Блок "Наша Україна", хоча навіть у грудні його електоральна підтримка була меншою, ніж на березневих виборах. Рейтинг "Нашої України" зріс лише на Заході країни, де, судячи з усього, до цього Блоку повертається прихильність частини його електорату, втрачена після парламентських виборів.

Соціалістична партія України та Комуністична партія України. Електоральна підтримка СПУ та КПУ за цей період (з вересня по грудень 2006р.) на статистично значимому рівні не змінилася.

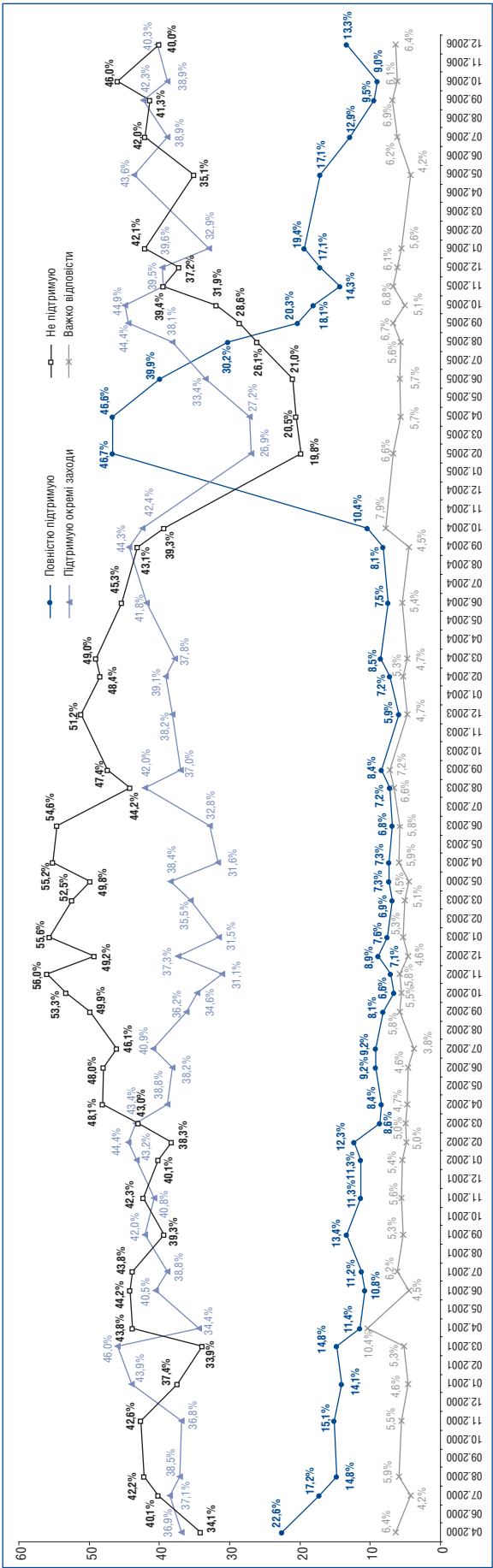
Зміни електоральної підтримки. Порівняно з березневими парламентськими виборами, найбільшою мірою втратили свій електорат Блок "Наша Україна" та СПУ. Серед тих, хто голосував за "Нашу Україну" в березні, частка тих, хто готовий проголосувати за цей Блок знову, у грудні 2006р. становила лише 39,7%, у СПУ – 52,3%.

З вересня по грудень 2006р. серед респондентів, що проголосували на виборах за Партію регіонів, постійно зменшувалася частка тих, хто готовий проголосувати за цю партію знову – з 82,9% у вересні до 68,5% у грудні. Також спостерігалось зменшення підтримки БЮТ серед її електорату, однак воно "компенсувалось" зростанням її підтримки серед тих, хто на виборах голосував за інші політичні сили.

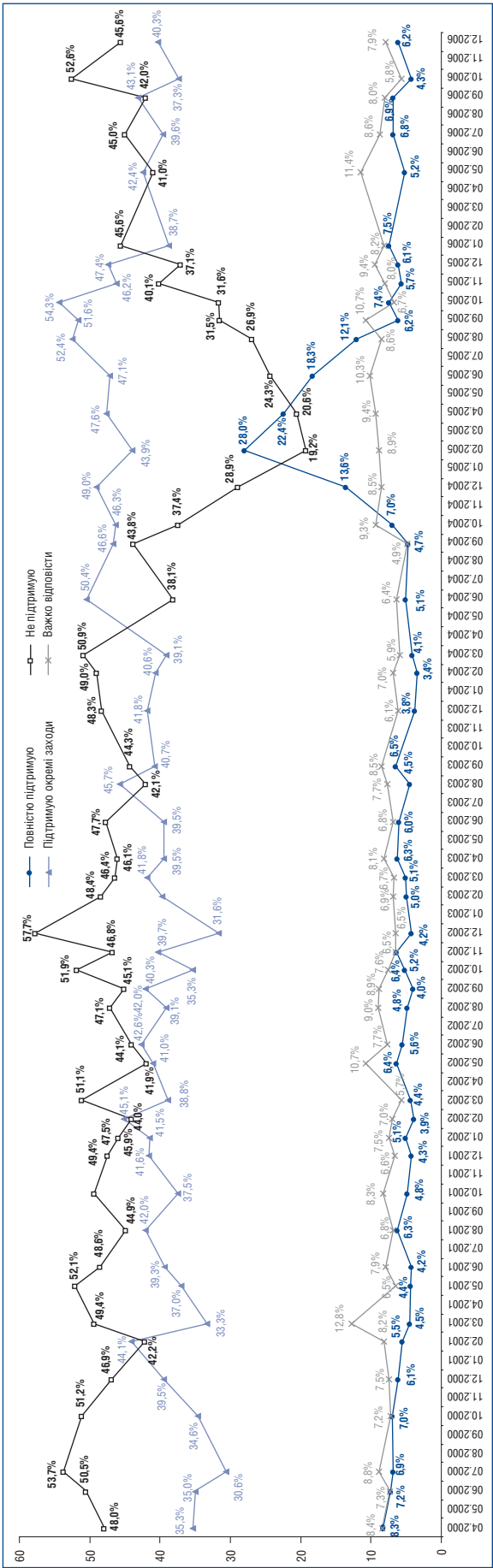
Отже, можна констатувати, що протягом 2005-2006рр. ті політичні сили та політики, які перебували при владі в Україні, втрачали суспільну підтримку – що пояснюється їх неспроможністю повною мірою реалізувати соціальні очікування виборців, а також – виконати власні передвиборчі зобов'язання. Разом з тим, істотна диференціація політичних уподобань за регіональною ознакою зумовила відносну стабільність двох великих електоральних груп – прихильників "помаранчевих" політичних сил і прихильників Партії регіонів. Відносна стабільність цих двох електоральних груп значною мірою підтримується особливостями суспільно-політичних стереотипів, що домінують у масовій свідомості різних регіонів. ■

Чи підтримуєте Ви діяльність Президента України?
% ОПИТАНИХ

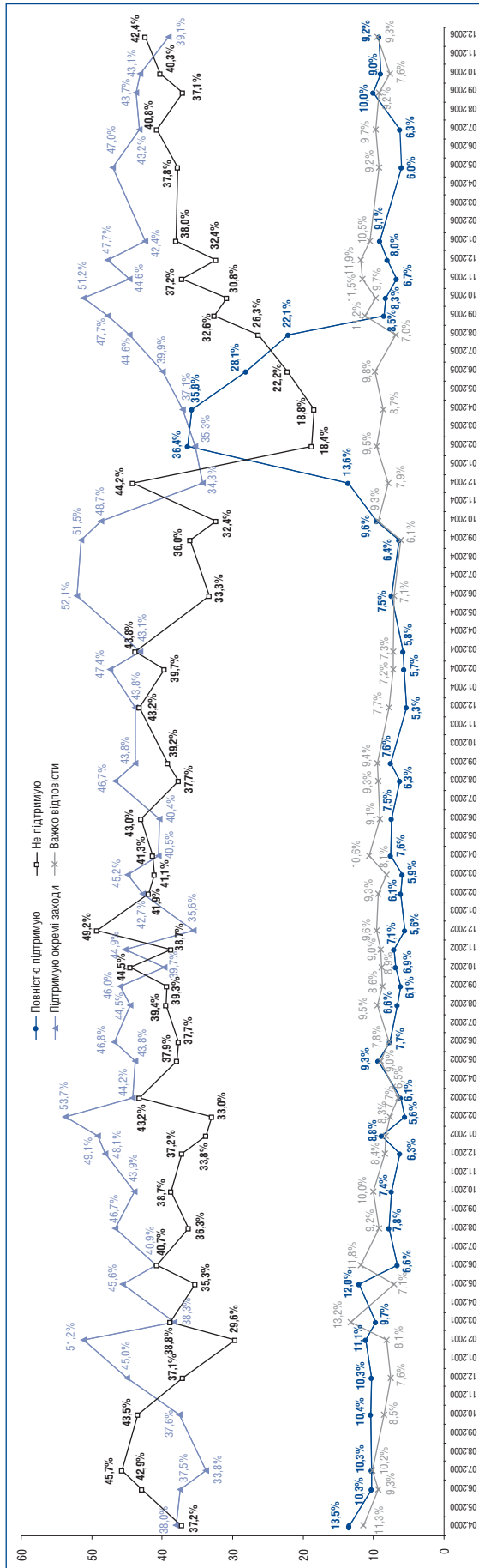
Чи підтримуєте Ви діяльність Верховної Ради України?
% ОПИТАНИХ

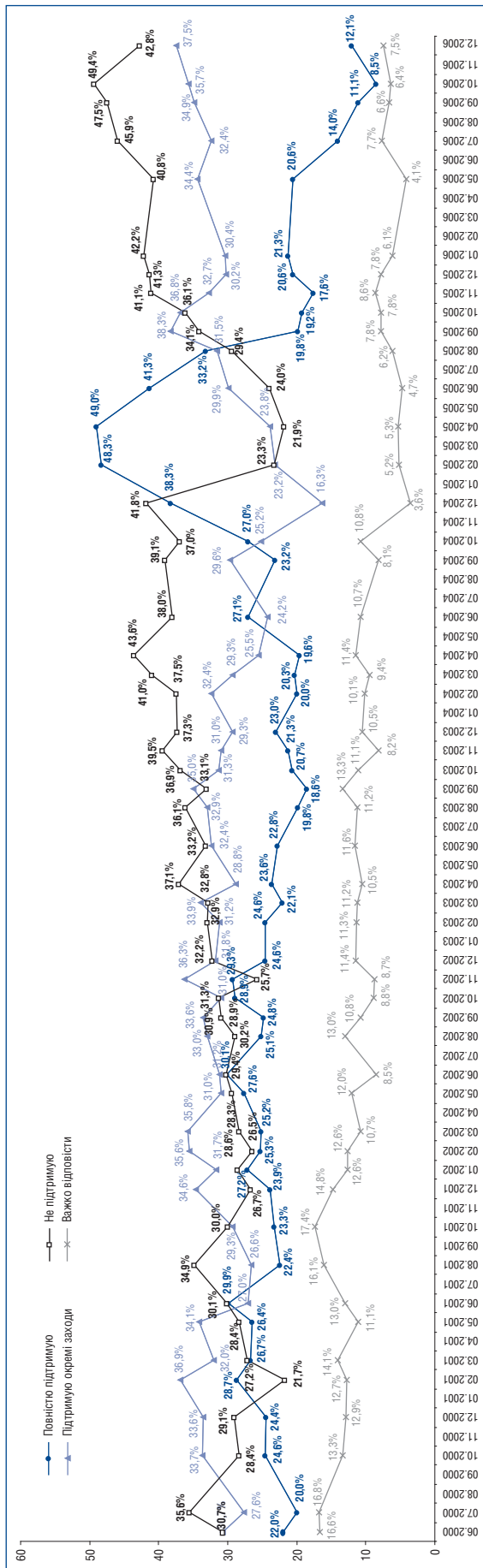
Чи підтримуєте Ви діяльність Уряду України?

% ОПИТАНИХ

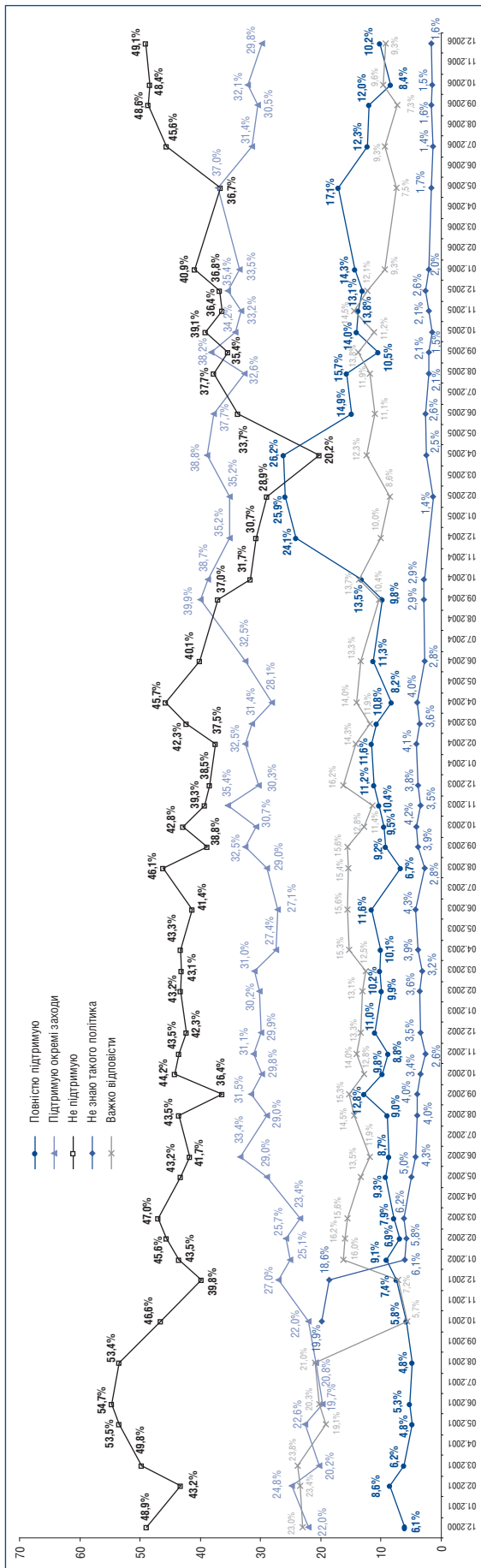

Чи підтримуєте Ви діяльність Віктора Ющенка?*

Чи підтримуєте Ви діяльність Олександра Мороза?

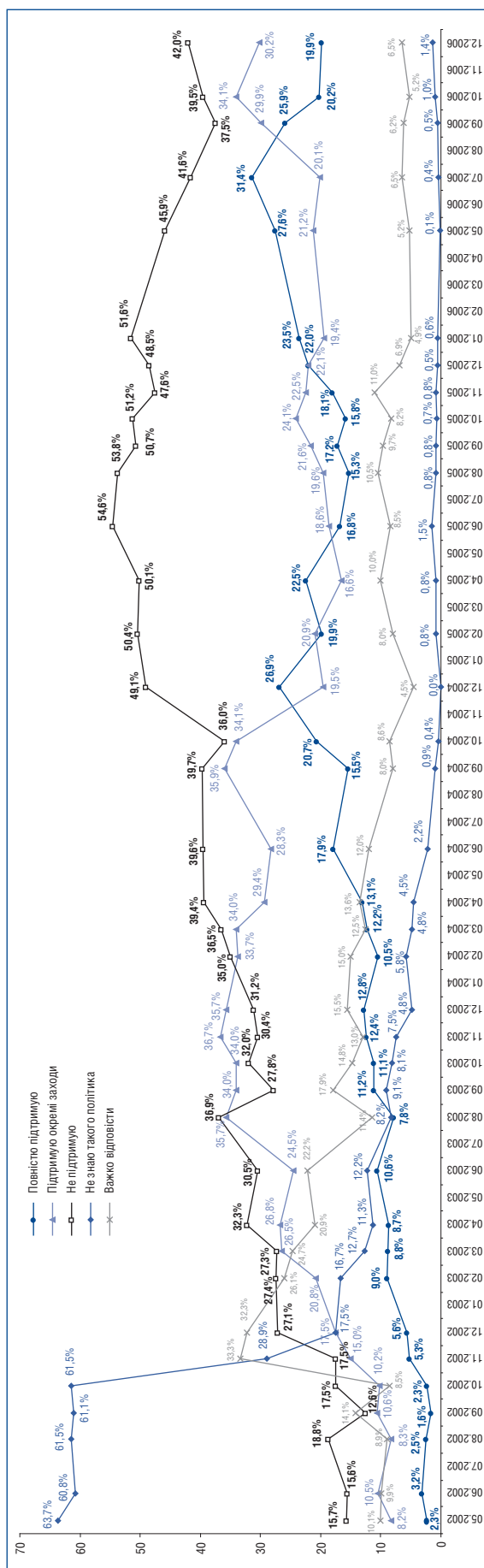

* На діаграмі не наведений варіант відповіді "не знаю такого політика".

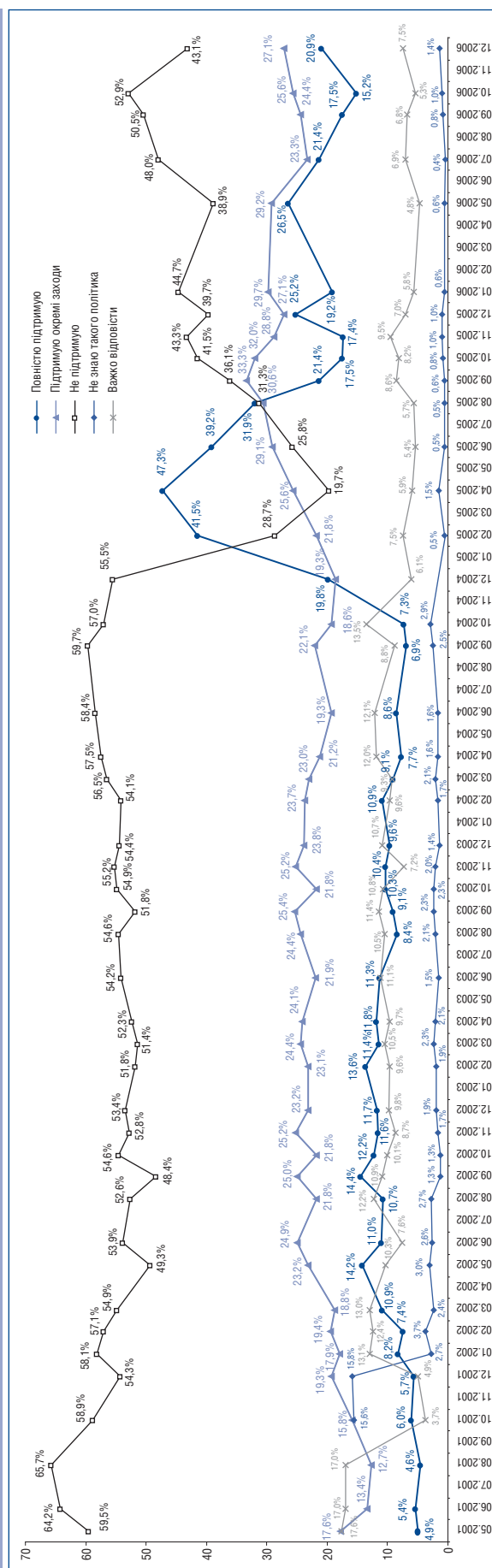
Чи підтримуєте Ви діяльність Віктора Януковича?

% ОПИТАНИХ

Чи підтримуєте Ви діяльність Юлії Тимошенко?

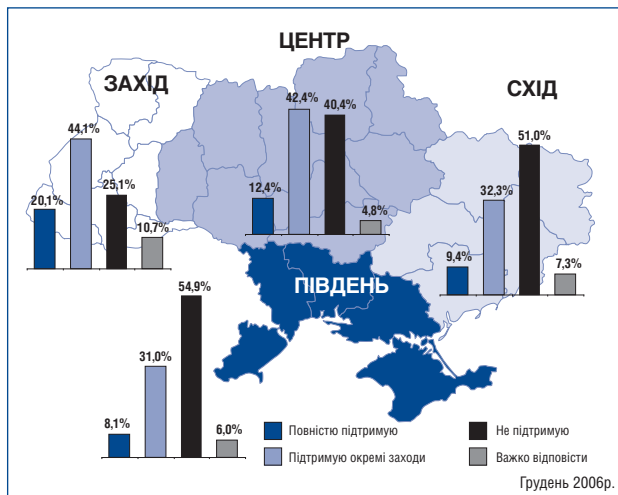
% ОПИТАНИХ

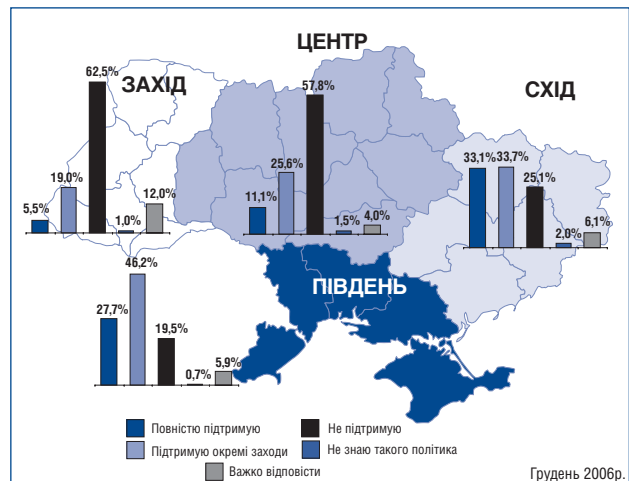
Чи підтримуєте Ви діяльність Віктора Ющенка?*

% опитаних

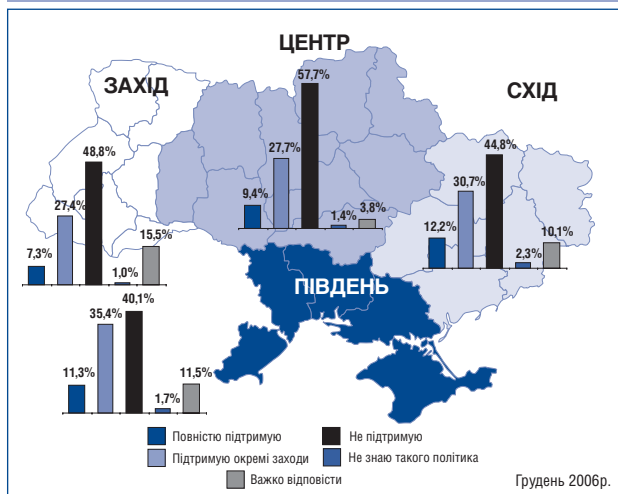
Чи підтримуєте Ви діяльність Віктора Януковича?

% опитаних

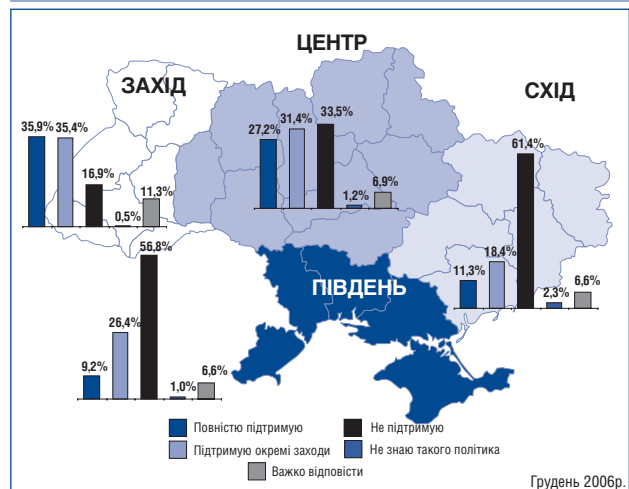
Чи підтримуєте Ви діяльність Олександра Мороза?

% опитаних

Чи підтримуєте Ви діяльність Юлії Тимошенко?

% опитаних

Якби найближчим часом відбувалися вибори до Верховної Ради, і до виборчого бюлетеню були внесені такі партії та блоки, за яку партію чи блок Ви б проголосували?

% опитаних

	% усіх опитаних			% тих, хто має намір взяти участь у голосуванні		
	Вересень 2006р.	Жовтень 2006р.	Грудень 2006р.	Вересень 2006р.	Жовтень 2006р.	Грудень 2006р.
Партія регіонів (В.Янукович)	33,1	29,6	26,4	38,6	35,9	32,0
"Блок Юлії Тимошенко" (Ю.Тимошенко)	18,4	17,5	20,2	21,7	20,2	25,1
Блок "Наша Україна" (Р.Безсмертний)	6,8	7,7	8,2	8,4	8,4	10,6
Проти всіх партій та блоків	6,6	9,3	9,4	4,9	8,4	6,2
Комуністична партія України (П.Симоненко)	4,4	4,2	3,8	4,9	4,6	4,7
Соціалістична партія України (О.Мороз)	2,6	2,4	3,9	3,0	2,7	4,2
"Народний блок Литвина" (В.Литвин)	2,1	1,5	2,1	2,0	1,7	2,2
Блок Наталії Вітренко "Народна опозиція" (Н.Вітренко)	2,5	2,7	1,9	2,8	2,7	2,1
Виборчий блок політичних партій "Громадянський блок ПОРА-ПРП" (В.Кличко)	1,5	1,8	1,7	2,0	2,2	2,0
Партія "Віче" (І.Богословська)	0,4	1,0	1,4	0,4	1,2	1,6
Український народний блок Костенка і Плюща (Ю.Костенко, І.Плющ)	0,7	0,2	0,8	0,9	0,3	1,0
Інша партія (блок)	1,6	1,6	2,6	1,9	1,8	3,1
Не брав би участі у виборах	6,4	9,4	9,2	—	—	—
Важко відповісти	12,9	11,1	8,4	8,5	9,9	5,2

Якби найближчим часом відбувалися вибори до Верховної Ради, і до виборчого бюлетеню були внесені такі партії та блоки, за яку партію чи блок Ви б проголосували?
% опитаних

	Захід			Центр			Південь			Схід		
	Вересень 2006р.	Жовтень 2006р.	Грудень 2006р.	Вересень 2006р.	Жовтень 2006р.	Грудень 2006р.	Вересень 2006р.	Жовтень 2006р.	Грудень 2006р.	Вересень 2006р.	Жовтень 2006р.	Грудень 2006р.
Блок Наталії Вітренко "Народна опозиція" (Н.Вітренко)	0,0	0,3	0,5	0,8	0,8	1,2	6,0	8,6	4,0	4,1	3,5	2,6
Блок "Наша Україна" (Р.Безсмертний)	12,0	13,1	18,3	6,0	8,7	7,5	6,3	6,9	4,0	4,5	3,8	5,0
"Блок Юлії Тимошенко" (Ю.Тимошенко)	35,6	35,2	34,5	28,3	23,2	27,7	5,6	7,9	9,0	4,5	6,0	9,3
Виборчий блок політичних партій "Громадянський блок ПОРА-ПРП" (В.Кличко)	3,7	2,9	1,6	1,7	1,5	2,6	1,0	1,3	1,3	0,5	1,7	1,1
Комуністична партія України (П.Симоненко)	1,0	0,8	0,5	5,1	3,8	3,5	4,0	4,3	3,0	5,9	6,5	6,3
"Народний блок Литвина" (В.Литвин)	2,9	0,8	0,8	2,3	2,0	1,8	1,7	1,7	4,7	1,5	1,2	2,0
Партія "Віче" (І.Богословська)	0,3	0,8	0,3	0,0	0,6	1,5	1,7	3,0	3,3	0,3	0,6	1,1
Партія регіонів (В.Янукович)	7,3	6,5	6,8	16,4	14,9	11,9	48,3	44,9	37,9	57,1	50,3	46,5
Соціалістична партія України (О.Мороз)	2,4	1,6	3,1	3,1	4,1	6,7	3,0	2,0	5,0	2,3	1,5	1,1
Український народний блок Костенка і Плюща (Ю.Костенко, І.Плющ)	3,1	0,8	2,3	0,5	0,3	0,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2
Інша партія (блок)	1,6	2,1	3,1	2,6	1,2	2,6	1,7	2,3	4,0	0,6	1,5	1,8
Проти всіх партій та блоків	5,8	7,6	5,7	9,4	14,1	12,4	4,6	5,9	10,3	5,3	7,1	8,1
Не брав би участі у виборах	8,1	12,3	7,8	6,3	12,0	10,4	5,3	3,6	9,3	6,2	7,9	8,7
Важко відповісти	16,2	15,2	14,7	17,5	12,8	9,3	10,8	7,6	4,2	7,2	8,4	6,2

Якби найближчим часом відбувалися вибори до Верховної Ради, і до виборчого бюлетеню були внесені такі партії та блоки, за яку партію чи блок Ви б проголосували?
залежно від того, за яку партію або блок голосували 26 березня 2006р., % опитаних*

	За яку партію голосували 26 березня 2006р.														
	Партія регіонів			"Блок Юлії Тимошенко"			Блок "Наша Україна"			Соціалістична партія України			Комуністична партія України		
	Вересень 2006р.	Жовтень 2006р.	Грудень 2006р.	Вересень 2006р.	Жовтень 2006р.	Грудень 2006р.	Вересень 2006р.	Жовтень 2006р.	Грудень 2006р.	Вересень 2006р.	Жовтень 2006р.	Грудень 2006р.	Вересень 2006р.	Жовтень 2006р.	Грудень 2006р.
Блок Наталії Вітренко "Народна опозиція" (Н.Вітренко)	1,4	1,3	1,7	0,0	1,0	0,3	0,3	0,3	1,2	0,0	0,0	0,0	4,2	4,6	3,3
Блок "Наша Україна" (Р.Безсмертний)	0,0	0,7	0,8	1,0	5,5	4,1	35,1	34,1	39,7	0,0	0,0	1,1	0,0	1,1	0,0
"Блок Юлії Тимошенко" (Ю.Тимошенко)	0,4	2,2	2,3	81,6	72,6	72,0	23,6	19,7	26,4	1,4	7,2	9,1	0,0	1,1	1,6
Виборчий блок політичних партій "Громадянський блок ПОРА-ПРП" (В.Кличко)	0,0	0,6	0,5	0,3	0,3	1,3	2,0	2,5	1,8	1,4	0,0	2,3	0,0	0,0	0,0
Комуністична партія України (П.Симоненко)	2,0	1,6	2,9	0,6	0,0	0,3	0,3	0,3	0,0	5,5	4,3	1,1	83,3	71,3	77,0
"Народний блок Литвина" (В.Литвин)	0,8	0,3	1,2	0,0	1,0	0,9	1,1	0,0	0,6	0,0	1,4	0,0	0,0	1,1	0,0
Партія "Віче" (І.Богословська)	0,0	0,6	1,1	0,0	0,3	0,6	0,0	0,3	0,6	0,0	1,4	0,0	0,0	0,0	3,3
Партія регіонів (В.Янукович)	82,9	76,5	68,5	1,3	1,6	2,5	2,0	3,8	3,0	4,1	5,8	4,5	4,2	6,9	6,6
Соціалістична партія України (О.Мороз)	0,8	1,0	1,5	1,0	0,0	1,6	1,1	1,0	1,5	47,9	44,9	52,3	1,4	1,1	1,6
Український народний блок Костенка і Плюща (Ю.Костенко, І.Плющ)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,3	0,3	1,4	0,6	1,5	0,0	0,0	2,3	0,0	0,0	0,0
Інша партія (блок)	0,7	1,3	1,8	0,3	1,6	0,9	3,4	2,9	3,3	0,0	0,0	4,5	0,0	0,0	0,0
Проти всіх партій та блоків	2,3	3,7	6,2	4,2	5,9	3,5	5,5	8,3	7,0	11,0	17,4	8,0	4,2	8,0	1,6
Не брав би участі у виборах	4,2	3,8	6,2	3,2	6,2	4,1	5,7	9,2	6,1	5,5	5,8	9,1	0,0	0,0	0,0
Важко відповісти	4,5	6,4	5,3	6,5	3,7	7,6	18,5	17,0	7,3	23,2	11,8	5,7	2,7	4,8	5,0

* У таблиці наведений розподіл відповідей лише тих респондентів, які на виборах до Верховної Ради проголосували за одну з партій чи блоків, що пройшли до Парламенту.

СТАН ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН

Стан дотримання прав людини в Україні завжди був предметом пильної уваги як з боку міжнародних структур, так і з боку представників української громадськості. Після президентських виборів 2004р. певні надії на позитивні зрушення у цій сфері покладалися на нову владу. Але проблеми, пов'язані з дотриманням прав людини є надзвичайно складними і мають глибоке коріння. Тому, хоча деякі позитивні зміни відбулися, громадяни досить скептично оцінюють як рівень дотримання своїх прав, так і можливості їх захисту.

Для того, щоб визначити максимально ефективні шляхи вирішення проблем, необхідно розуміти поточну ситуацію у зазначеній сфері. Аналіз ситуації здійснюється в різних аспектах. Зокрема, при розгляді проблем дотримання та захисту прав громадян, важливою є думка самих громадян з цього приводу.

Громадська думка визначалася під час загальнонаціонального соціологічного дослідження, яке проводилося Центром Разумкова з 11 по 19 травня 2006р. в рамках проекту Дому Свободи Україна "Абетка з прав людини в Україні", що фінансується Національним Форумом Демократії¹.

Важливість прав і ступінь їх дотримання

Важливість категорій прав. Аналізуючи відповіді респондентів на питання, які права вони вважають найважливішими, можна помітити одну особливість. Хоча переважна більшість (60,8%) громадян найважливішими вважають базові права, проте досить значною є частка тих, хто на перше місце ставить соціальні та економічні права – це понад чверть респондентів (27,7%). Тобто, значна частина громадян вважають права на працю та соціальний захист більш важливими, ніж права на життя і свободу! Це може свідчити про те, що саме соціальні проблеми є сьогодні для громадян найбільш гострими.

Ця особливість властива переважно жителям Півдня (35,1%) і Сходу (34,7%) країни. На Заході та в Центрі частки респондентів, які вважають найважливішими соціальні та економічні права, є значно меншими (26,7% та 21,1%, відповідно).

Важливість дотримання базових, громадянських і політичних прав. Як і слід було очікувати, всі вони, на думку респондентів, є важливими (оцінки вище 4 балів). Як найважливіше опитані оцінили право на життя (4,64 бали). Відносно нижче були оцінені право на свободу зборів та асоціацій (4,24) і право обирати та бути обраним (4,27).

Результати дослідження дають також підстави стверджувати, що **оцінка важливості тих чи інших прав корелює з рівнем освіти**: частка тих, хто вважає соціальні права найважливішими, є тим вищою,

чим нижчим є рівень освіти опитаних. Серед респондентів з вищою та незакінченою вищою освітою 65,8% вважають найважливішими базові права і 22,7% – соціальні та економічні. Серед респондентів з середньою освітою ці показники складають 59,9% та 29%, відповідно, а серед респондентів з освітою нижче середньої – 53,9% та 29,4%, відповідно.

Ступінь дотримання прав. Водночас, слід зазначити, що **дотримання базових прав людини в Україні громадяни оцінюють сьогодні значно краще, ніж соціальних прав**. Так, дотримання базових прав громадянами оцінюється найвище. Середня оцінка склала 3,37 бали.

Ситуацію з дотриманням різних прав і свобод громадяни оцінюють не надто високо. Найнижче оцінюється дотримання соціальних прав. Так, середня оцінка дотримання права на соціальну та медичну допомогу склала 2,34 бали, права на соціальне забезпечення – 2,49, на працю і справедливу винагороду – 2,49, на охорону здоров'я – 2,5. Найвище було оцінене дотримання права на життя (3,56), свободу пересування (3,54), свободу слова, думки і совісті (3,51), свободу зборів та асоціації (3,49).

Дуже низько громадяни оцінюють рівень дотримання екологічних прав (2,35 бали). Водночас, слід зазначити, що й важливість екологічних прав громадянами була оцінена досить низько.

Зовсім іншою є ситуація з соціальними та економічними правами. Як зазначалося вище, чверть опитаних вважають соціальні та економічні права людини найважливішими. При цьому, середня оцінка рівня їх

¹ Опитано 2000 респондентів віком від 18 років у всіх регіонах України. Теоретична похибка вибірки – 2,3%.

дотримання склала 2,52 бали. Очевидно, така ситуація свідчить про надзвичайну гостроту соціальних проблем. І певна частина опитаних, не відчуючи істотної загрози базовим правам, але будучи не задоволеними дотриманням соціальних та економічних прав, вказали на найбільшу значимість останніх.

Джерела порушення та захист порушених прав

Джерела порушення прав. Серед джерел істотних порушень прав людини в Україні громадяни найчастіше називали кримінальні структури (48,5%). Наступні позиції посіли місцева влада (43,7%) та міліція (40,9%).

Проте, коли було запропоновано вибрати лише одне основне джерело порушення прав, ситуація дещо змінилася. В цьому випадку другу позицію посів Уряд (12,6%), третю – Президент України (10,6%).

Слід додати, що розподіл відповідей на це питання має помітні регіональні відмінності. Значно частіше вказували на Уряд і Президента як на основні джерела порушення прав людини респонденти тих регіонів, де більшість населення не є лояльною до цих гілок влади (Південь і Схід). Водночас, у регіонах з високою політичною лояльністю до діючого Президента та Уряду² (Центр і Захід), ці показники є значно нижчими. Очевидно, в цьому випадку оцінка громадян є не зовсім об'єктивною і формується не лише інформацією про порушення прав, а й їх політичними симпатіями.

Способи захисту прав. Дві третини опитаних вважають, що захищати права потрібно насамперед за допомогою суду, що цілком відповідає принципам демократії і формування громадянського суспільства. Також значна частина громадян переконані, що допомагати у захисті прав повинні міліція і юристи. Частка тих, хто вважає, що права повинен допомагати захищати Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, склала лише 29,3%.

Діяльність правозахисних структур. Респонденти досить низько оцінюють діяльність структур у сфері забезпечення дотримання прав людини. Лише зусилля міжнародних організацій у цій сфері були оцінені на "трійку" (3,02 бали). Діяльність решти структур дістала нижчі оцінки.

Можливість та ефективність захисту громадянами своїх прав

Ефективність способів захисту прав. Громадяни України досить низько оцінюють ефективність різних способів захисту своїх прав. Середні оцінки різних способів незначною мірою відрізняються від "трійки", найчастіше – в напрямі нижчих оцінок. Найменш ефективними громадяни вважають звернення до органів влади (2,57 бали) та до Уповноваженого Верховної Ради з прав людини (2,63). Єдиною оцінкою, вищою за "трійку", стала оцінка ефективності звернення до адвоката (3,19).

З іншого боку, коли респондентів просили назвати один найбільш ефективний спосіб захисту прав, найбільше число опитаних (20,8%) відзначили звернення до суду. Звернення до адвоката обрали 10,3%

опитаних – майже стільки ж, як і проведення акцій непокори (10,5%).

Доступність захисту прав. Такий, на перший погляд, парадоксальний результат може бути пояснений тим, що переважна більшість респондентів вважають, що звичайному громадянину складно (42,5%) або дуже складно (34,2%) при зверненні до суду отримати допомогу професійних адвокатів. Отже, попри загальну ефективність такого способу захисту прав, реальна його доступність, а отже й реальна ефективність є помітно нижчою.

Також досить складно для громадян отримати допомогу неурядових правозахисних організацій та Уповноваженого Верховної Ради з прав людини. Водночас, доступність такої допомоги не змогли оцінити понад 20% громадян.

Серед проблем, на які громадяни очікують у разі звернення до суду, найчастіше називаються проблеми матеріального характеру: занадто висока вартість послуг адвокатів (55,3%) та нестача коштів на розгляд справи (47,5%). Також дуже часто називається корупційність судової системи. А майже кожен десятий (9,3%) з опитаних передбачає навіть таку проблему, як складність дістатися до суду.

Обізнаність і досвід

Обізнаність громадян у сфері захисту прав. Третина громадян не знають, що треба робити, щоб звернутися до суду для захисту своїх прав. Понад половина знають про це лише приблизно. І лише 8,9% добре обізнані з діями, необхідними для звернення до суду.

Якщо говорити про інституції, які допомагають підвищити рівень обізнаності громадян України про їх права та захист порушених прав, то респонденти переважно позитивно оцінили ЗМІ, навчальні заклади та юристів. Допомога з боку неурядових організацій та омбудсмена оцінюється досить скептично.

Досвід громадян у захисті порушених прав. Близько чверті (26%) опитаних відповіли, що за останні п'ять років їх права порушувалися; понад половина (55,6%) – засвідчили, що протягом цього часу їх права не порушувалися; 18,4% – не змогли визначитися з цим питанням.

Найчастіше вказують на порушення своїх прав жителі Півдня країни (33,3%), найрідше – жителі Заходу (17,6%).

Існують також відмінності позицій у цьому питанні, залежно від рівня освіти: чим вищою є освіта респондентів, тим частіше вони відповідають, що їх права порушувалися. Але, очевидно, така ситуація спричинена не тим, що права громадян з вищою освітою порушуються частіше, а тим, що вони краще усвідомлюють свої права і помічають ці порушення там, де їх не помічають люди з нижчим рівнем освіти.

Серед заходів, до яких громадяни готові вдаватися в разі порушення їх прав, найбільш популярними є заходи, які можна назвати традиційними: звернення до суду (59,8%), адвоката (37,6%), прокуратури (21,1%) та органів влади (17,5%). Незважаючи на те,

² На час проведення опитування.

що акції непокори було другою за популярністю відповіддю на питання про ефективність різних заходів для захисту прав, у випадку власних дій цей захід вказали найменше опитаних (6,6%). Очевидно, це пов'язано з тим, що такий захід є радикальним, а більшість громадян не схильні вдаватися до радикальних заходів, зокрема, усвідомлюючи, що такі заходи можуть

призвести не лише до позитивних, але й до негативних наслідків.

За останні п'ять років 8% опитаних зверталися до суду для захисту своїх прав. Причому, серед тих, хто не вказував, що його права за останні п'ять років порушувалися, близько 4% зазначили, що зверталися до суду. Це свідчить про досить низьку компетентність громадян у цьому питанні та низький рівень їх поінформованості щодо своїх прав.

Серед респондентів, чиї права порушувалися, 19,7% зверталися до суду – що складає менше половини тих, чиї права порушувалися і хто в разі порушення прав засвідчив намір звернутися до суду. Таке співвідношення зайвий раз підтверджує тезу, що вербальна готовність вчинити певні дії далеко не завжди переростає в самі дії.

Усі права людини і громадянина є дуже важливими. Але якщо оцінити важливість різних груп прав, які права Ви назвали б найважливішими? А які другими, а які третіми за важливістю?
% опитаних

	Найважливіші	Другі за важливістю	Треті за важливістю
Базові права особистості (право на життя, особисту свободу, свободу слова і переконань, свободу пересування, недоторканність особи, право на таємницю листування тощо)	60,8	20,8	8,1
Соціальні та економічні права (права на працю, достатній життєвий рівень, соціальний захист, право на ведення власного бізнесу тощо)	27,7	36,8	21,0
Політичні права (право обирати владу та бути обраним, право контролю за представницькими органами влади тощо)	3,1	26,1	38,4
Екологічні права	1,3	5,2	13,5
Культурні права	0,7	3,9	8,3
Важко відповісти	6,4	7,2	10,7

	Захід	Центр	Південь	Схід
Базові права особистості (право на життя, особисту свободу, свободу слова і переконань, свободу пересування, недоторканність особи, право на таємницю листування тощо)	61,7	70,9	62,0	59,3
Соціальні та економічні права (права на працю, достатній життєвий рівень, соціальний захист, право на ведення власного бізнесу тощо)	26,7	21,1	35,1	34,7
Політичні права (право обирати владу та бути обраним, право контролю за представницькими органами влади тощо)	5,4	3,6	0,7	2,3
Екологічні права	1,6	0,8	1,1	1,6
Культурні права	1,1	1,6	0,0	0,0
Важко відповісти	3,5	2,0	1,1	2,1

Розподіл за освітою респондентів

	Неповна середня	Середня та середня спеціальна	Вища та незакінчена вища
Базові права особистості (право на життя, особисту свободу, свободу слова і переконань, свободу пересування, недоторканність особи, право на таємницю листування тощо)	53,9	59,9	65,8
Політичні права (право обирати владу та бути обраним, право контролю за представницькими органами влади, тощо)	2,5	2,8	3,7
Соціальні та економічні права (права на працю, достатній життєвий рівень, соціальний захист, право на ведення власного бізнесу тощо)	29,4	29,0	22,7
Культурні права	0,5	0,6	1,0
Екологічні права	1,5	1,5	0,3
Важко відповісти	12,2	6,2	6,5

Оцінюючи важливість дотримання різних громадянських і політичних прав людини, як би Ви оцінили важливість наведених прав?*
% опитаних

	1	2	3	4	5	Середня оцінка	Важко відповісти
Право на життя	1,6	1,9	6,3	10,7	77,6	4,64	1,9
Недопустимість катувань та перебування людини в рабстві	2,4	2,5	6,0	12,0	72,5	4,57	4,6
Право на свободу і особисту недоторканність	1,8	2,1	7,1	15,3	71,3	4,55	2,4
Право на захист порушених прав	1,9	3,6	8,1	14,4	68,9	4,50	3,1
Право на освіту	1,0	3,0	6,8	17,8	68,4	4,54	3,0
Право на справедливий, відкритий і незалежний суд	2,4	4,1	7,5	14,5	68,1	4,47	3,4
Право на гарантію прав і свобод без дискримінації за ознакою статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного або соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження або інших обставин	1,0	2,1	8,7	18,3	64,6	4,51	5,3
Право на свободу слова, думки, совісті і релігії, на свободу виявлення поглядів	1,1	2,9	8,9	23,1	61,0	4,44	3,0
Право на приватну власність та на ведення власного бізнесу	2,1	2,6	10,2	20,2	60,5	4,41	4,4
Презумпція невинуватості у кримінальному процесі	1,9	3,7	9,7	15,3	59,1	4,41	10,3
Право вільно обирати та бути обраним до представницьких органів влади, а також право здійснювати контроль над діями влади	3,0	3,2	12,7	23,3	54,1	4,27	3,7
Право на свободу мирних зборів і свободу асоціації з іншими	1,4	3,6	14,0	26,0	47,4	4,24	7,6

* За 5-бальною шкалою, де "1" означає, що важливість є дуже низькою, а "5" – дуже високою.

Як Ви оцінюєте в цілому дотримання цих прав в Україні?*

% опитаних

	1	2	3	4	5	Середня оцінка	Важко відповісти
Базові права (права на життя, особисту свободу, свободу слова і переконань тощо)	8,3	12,2	27,5	30,6	16,8	3,37	4,6
Політичні права (право обирати владу та бути обраним, право контролю за представницькими органами влади тощо)	10,8	16,6	30,3	26,6	9,5	3,08	6,2
Культурні права	11,4	17,7	32,0	23,8	8,2	3,00	6,9
Соціальні та економічні права (права на працю, достатній життєвий рівень, соціальний захист, право на ведення власного бізнесу тощо)	20,6	27,9	31,1	11,6	5,4	2,52	3,4
Екологічні права	25,9	27,4	26,6	9,2	4,6	2,35	6,3

* За 5-бальною шкалою, де "1" означає, що права дотримуються дуже погано, а "5" – дуже добре.

Наскільки дотримуються в Україні наведені права людини і громадянина?*

% опитаних

	1	2	3	4	5	Середня оцінка	Важко відповісти
Право на життя	7,7	10,0	23,7	29,9	24,6	3,56	4,1
Свобода пересування	6,8	10,6	25,6	26,8	23,6	3,54	6,6
Право на свободу слова, думки, совісті і релігії, на свободу виявлення поглядів	5,9	9,9	27,7	32,1	19,2	3,51	5,2
Недопустимість катувань та перебування людини в рабстві	8,8	11,9	24,3	24,0	16,2	3,32	14,8
Право на свободу мирних зборів і свободу асоціації з іншими	5,8	8,8	24,1	31,4	15,3	3,49	14,6
Право на освіту	8,6	16,5	32,8	27,2	11,4	3,17	3,5
Право на свободу і особисту недоторканність	8,6	14,3	31,4	30,2	10,9	3,21	4,6
Право вільно обирати та бути обраним до представницьких органів влади, а також право здійснювати контроль над діями влади	9,4	17,5	33,8	23,5	7,7	3,03	8,1
Право на створення організацій працівників і роботодавців для захисту своїх економічних і соціальних інтересів	7,6	14,2	28,5	21,7	7,7	3,09	20,2
Право на захист порушених прав і свобод	10,5	19,4	34,7	20,5	6,3	2,92	8,6
Право на захист дітей та підлітків	11,8	18,2	36,4	20,3	5,1	2,88	8,2
Право на справедливий, відкритий і незалежний суд	13,5	25,1	31,7	15,7	4,9	2,71	9,1
Презумпція невинуватості у кримінальному процесі	10,2	19,4	31,6	13,6	4,9	2,79	20,3
Право на працю та справедливу винагороду	21,5	28,7	29,1	13,0	4,5	2,49	3,2
Право на соціальне забезпечення	21,8	26,6	31,1	13,7	3,7	2,49	3,1
Право на охорону здоров'я	21,3	26,6	31,5	13,8	3,6	2,50	3,2
Право на соціальну та медичну допомогу	27,2	27,3	27,4	12,1	3,1	2,34	2,9

* За 5-бальною шкалою, де "1" означає, що права дотримуються дуже погано, а "5" – дуже добре.

Хто на сьогодні є джерелом істотних порушень прав людини в Україні?*

% опитаних

* Респондентам пропонувалося відзначити всі прийнятні варіанти відповіді.

Хто є основним джерелом порушення прав людини в Україні?*

% опитаних

	Захід	Центр	Південь	Схід
Кримінальні структури	23,7	21,2	21,0	13,3
Уряд України	4,5	9,4	15,7	19,3
Президент України	2,1	7,4	17,7	15,9
Місцева влада	9,2	10,3	6,3	7,7
Міліція	7,1	6,9	5,3	7,9
Народні депутати України	11,3	9,4	4,0	2,9
Верховна Рада України	6,9	5,1	5,3	5,7
Самі громадяни	4,0	6,0	6,0	5,0
Бізнес	3,2	2,5	5,0	1,9
Прокуратура	0,8	1,4	1,0	1,2
Служба безпеки України	2,4	0,0	0,0	0,2
Збройні Сили України	0,8	0,2	0,0	0,0
Інше	0,8	1,2	0,7	0,2
Ніхто	2,1	4,9	0,7	0,9
Важко відповісти	21,1	14,1	11,3	17,9

Хто повинен допомагати громадянам України захищати їх права?*

% опитаних

* Респондентам пропонувалося відзначити всі прийнятні варіанти відповіді.

Оцінка діяльності наведених структур у сфері забезпечення дотримання прав людини*, % опитаних

	1	2	3	4	5	Середня оцінка	Важко відповісти
Президент України	14,3	17,5	30,9	21,8	7,1	2,89	8,4
Міжнародні організації	8,9	10,2	17,1	17,2	6,0	3,02	40,6
Юристи, адвокати	11,0	17,0	32,4	24,3	5,8	2,97	9,5
Уповноважений Верховної Ради України з прав людини	12,3	13,3	20,7	12,4	4,8	2,75	36,5
Прокуратура	15,8	24,0	29,2	14,8	3,7	2,62	12,5
Міліція	19,3	23,7	34,8	13,0	3,5	2,55	5,7
Неурядові правозахисні організації	10,3	11,3	23,7	15,0	3,5	2,84	36,2
Судова система	15,8	25,3	32,5	15,2	3,1	2,61	8,1
Профспілки	21,8	20,8	24,2	12,2	2,4	2,42	18,6
Уряд України	16,7	22,3	36,6	14,3	2,2	2,60	7,9
Верховна Рада України	19,0	26,9	31,7	11,0	2,1	2,45	9,3
Політичні партії	23,5	25,7	25,3	7,3	2,1	2,27	16,1
Народні депутати України	23,2	28,7	30,6	8,4	1,2	2,30	7,9

* За 5-бальною шкалою, де "1" означає, що структура діє дуже погано, а "5" – дуже добре.

Який спосіб захисту прав людини є найбільш ефективним зараз в Україні? % опитаних

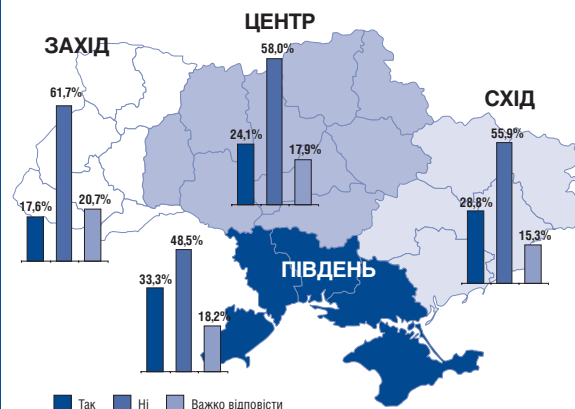

Оцінка ефективності для громадянина України наведених способів захисту своїх прав*, % опитаних

	1	2	3	4	5	Середня оцінка	Важко відповісти
Звернення до адвоката	8,5	14,0	29,7	22,9	12,3	3,19	12,6
Звернення до Європейського суду з прав людини	13,1	10,5	15,5	14,0	10,5	2,97	36,4
Звернення до суду	11,0	19,6	30,7	18,5	9,5	2,95	10,7
Проведення акцій непокорі (пікетування, голодування тощо)	14,0	15,3	23,2	17,4	9,1	2,90	21,0
Звернення до прокуратури	11,7	18,2	29,8	16,3	8,2	2,89	15,8
Звернення до міжнародних організацій	12,7	12,4	16,9	13,9	7,4	2,86	36,7
Звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини	15,6	15,8	18,5	12,2	5,2	2,63	32,7
Звернення до неурядових правозахисних організацій	11,7	12,5	21,6	14,0	4,5	2,80	35,7
Звернення до органів влади (включно з народними депутатами та Президентом)	17,0	20,3	26,7	11,3	4,4	2,57	20,3

* За 5-бальною шкалою, де "1" означає, що ефективність є дуже низькою, а "5" – дуже високою.

Чи порушувалися за останні п'ять років Ваші права? % опитаних

Розподіл за освітою респондентів

	Неповна середня	Середня та середня спеціальна	Вища та незакінчена вища
Так	19,2	23,8	32,7
Ні	58,1	58,1	51,8
Важко відповісти	22,7	18,1	15,5

До яких заходів Ви можете вдатися для захисту Ваших прав, якщо вони будуть порушені?*

% опитаних

	Громадяни, чиї права порушувалися за останні п'ять років	Усі громадяни
Звернення до суду	53,5	59,8
Звернення до адвоката	30,2	37,6
Звернення до прокуратури	17,5	21,1
Звернення до органів влади (включно з народними депутатами та Президентом)	20,4	17,5
Звернення до неурядових правозахисних організацій	8,8	8,2
Звернення до Європейського суду з прав людини	9,1	8,2
Звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини	8,2	7,9
Звернення до міжнародних організацій	8,0	6,6
Проведення акцій непокорі (пікетування, голодування тощо)	7,8	6,6
Інше	8,6	5,1
Важко відповісти	20,2	18,7

* Респондентам пропонувалося відзначити всі прийнятні варіанти відповіді.

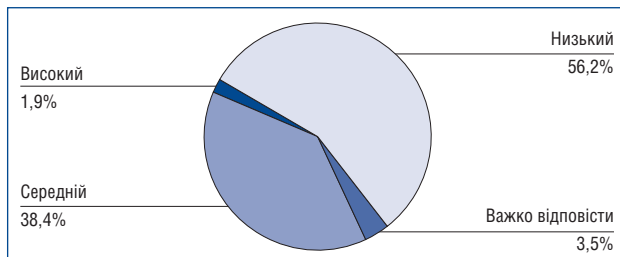
Чи доводилося Вам звертатися до суду для захисту своїх прав за останні п'ять років?

% опитаних

	Громадяни, чиї права порушувалися за останні п'ять років	Усі громадяни
Так	19,7	8,0
Ні	80,3	91,4
Не відповіли	0,0	0,6

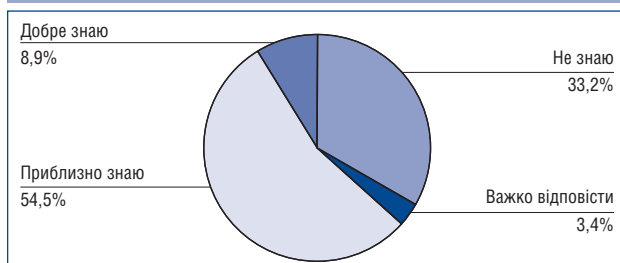
Оцінка рівня поінформованості про свої права та можливості їх захисту,

% опитаних

Чи знаєте Ви, що треба робити, щоб звернутися до суду для захисту своїх прав?

% опитаних

Наскільки такі інституції допомагають підвищити рівень обізнаності громадян України про свої права?

% опитаних

	Значною мірою допомагають	Певною мірою допомагають	Майже не допомагають	Зовсім не допомагають	Важко відповісти
Юристи	16,6	39,4	20,1	11,7	12,2
Засоби масової інформації	16,3	43,8	20,6	10,6	8,7
Навчальні заклади	13,4	40,5	20,3	11,0	14,8
Неурядові організації	5,7	23,9	23,2	21,3	25,9
Уповноважений Верховної Ради України з прав людини	3,8	17,9	19,1	25,0	34,2

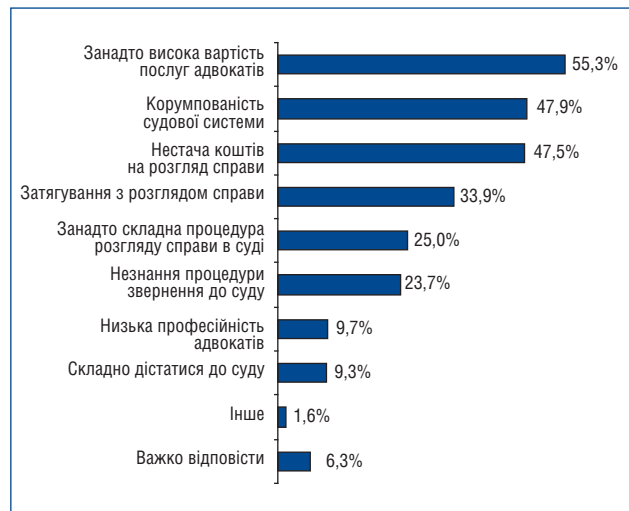
Наскільки просто звичайному громадянину при зверненні до суду отримати допомогу наступних фахівців?

% опитаних

	Дуже просто	Просто	Складно	Дуже складно	Важко відповісти
Професійних адвокатів	1,9	13,4	42,5	34,2	8,0
Неурядових правозахисних організацій	1,2	10,1	33,1	31,5	24,1
Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини	0,5	3,4	28,2	46,1	21,8

Якщо б Вам довелося звертатися до суду, які з наведених проблем могли б зашкодити Вам це зробити?*

% опитаних

* Респондентам пропонувалося відзначити всі прийнятні варіанти відповіді.

“ГАЗОВИЙ КОНФЛІКТ” МІЖ РОСІЄЮ ТА УКРАЇНОЮ, ТАРИФИ ТА ЦІНИ НА ЕНЕРГОНОСІЇ І ЖИТЛОВО- КОМУНАЛЬНІ ПОСЛУГИ

Проблеми газопостачання, цін на газ, вартості житлово-комунальних послуг, безумовно, були одними з найважливіших у 2006р. Вони значною мірою впливали як на економічну, соціальну, політичну сфери держави, так і на життя громадян. Тому соціологічна служба Центру Разумкова протягом року кілька разів зверталася до цих тем: вперше – на початку року, в розпал газового конфлікту між Україною і Росією; востаннє – майже наприкінці року, коли активно обговорювалася проблема значного підвищення цін на енергоносії і тарифів на житлово-комунальні послуги для населення¹.

“Газовий конфлікт” між Росією та Україною. Рішення Росії про підвищення ціни на газ для України переважна більшість (76,4%) громадян вважали політично вмотивованим – повністю (43,5%) або частково (32,9%). Проте відповідальність за виникнення “газового конфлікту” покладалася рівною мірою на українську та російську сторони: трохи більше чверті (26%) опитаних поклали відповідальність на українську сторону і приблизно стільки ж (28,3%) – на російську. Понад третина (38%) респондентів вважали відповідальними за конфлікт обидві сторони.

Приблизно однакове число опитаних дали позитивні й негативні оцінки підписаній газовій угоді (26,9% та 27,9%, відповідно). При цьому, більшість (67,8%) громадян вважали, що для захисту національних інтересів при укладанні цієї угоди Уряд України або зробив недостатньо (41,7%), або не зробив нічого (26,1%).

Найкращою поведінкою України в “газовому конфлікті” відносна більшість (35,2%) громадян вважали б згоду на певне підвищення ціни на газ, одночасно з підвищенням тарифу на транспортування газу. Другим за популярністю варіантом поведінки була більш непоступлива позиція України і поглиблення конфлікту з Росією (20,0%). Кожен дев'ятий опитаний (11,6%) вважав би за доцільне отримувати російський газ за попередніми низькими цінами, але за це – передати управління українськими газопроводами російській стороні. Мало прихильників отримали радикальні заходи: відбір газу, що постачається трубопроводами до Європи, підтримали 4,1% опитаних, а відмову від російського газу з одночасним припиненням його транспортування до Європи – лише 2,8% респондентів.

Підвищення ціни на російський природний газ. Наприкінці жовтня - початку листопада громадянам було поставлене питання: як має діяти Уряд у умовах зростання ціни на газ. Більшість громадян схилиються до думки, що потрібно насамперед

підвищувати ефективність використання енергоносіїв. Так, найпопулярнішою серед респондентів виявилася пропозиція про ефективне використання власних запасів енергоносіїв, з тим, щоб населенню продавати газ власного видобутку, – цю відповідь відзначили 40,4% опитаних. Більш ніж кожен п'ятий респондент (21,1%) вважає, що слід якомога швидше здійснювати заходи з енергозбереження та ширше використовувати інші види енергії, а кожен дев'ятий (11,5%) – що необхідно переводити житлово-комунальний сектор на використання замість газу електроенергії, яку Україна виробляє в достатніх обсягах. Іти на значні політичні й економічні поступки Росії, домагаючись якомога нижчих цін на газ, погодилися 10% громадян. Незначне число опитаних підтримали пропозицію збільшення субсидій населенню (5,6%) та пропорційного підвищення ціни на газ для споживачів (0,5%).

Розподіл відповідей на це питання має певні регіональні відмінності. Так, у Східному регіоні, порівняно з іншими, значно вищою є готовність іти на політичні та економічні поступки Росії: цю відповідь підтримали 20,4% жителів Сходу, тоді як в інших регіонах це число не перевищує 6%. У Південному регіоні майже половина (48,7%) опитаних – вважають, що слід ефективно розпоряджатися власними запасами енергоносіїв, з тим, щоб населенню продавати газ власного видобутку (в решті регіонів це число є помітно меншим). У Центрі, порівняно з іншими регіонами, більш популярною є ідея використання електроенергії замість газу, тут таку пропозицію підтримали 16,7%, в інших регіонах – не більше 10%.

Підвищення тарифів на житлово-комунальні послуги. Безпосередньо стосується газопостачання проблема тарифів на житлово-комунальні послуги, які протягом року по всій Україні зросли в кілька разів.

Незважаючи на те, що зростання тарифів відбувалося на підставі рішень місцевих органів самоврядування, майже половина (48,5%) громадян України,

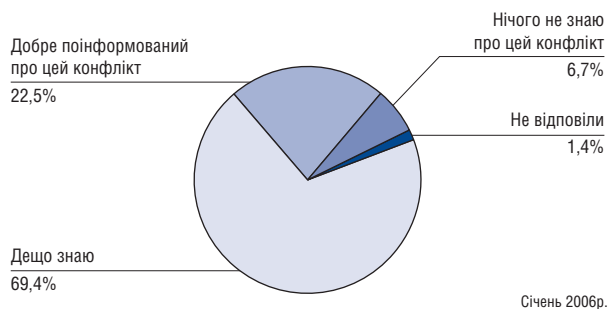
¹ Наводяться дані трьох досліджень: перше проведене з 12 по 17 січня 2006р. в усіх регіонах України. Опитано 2290 респондентів віком від 18 років. Теоретична похибка вибірки – 2,1%. Друге – з 15 по 20 вересня 2006р. в усіх регіонах України. Опитано 2010 респондентів віком від 18 років. Теоретична похибка вибірки – 2,3%. Третє – з 27 жовтня по 1 листопада 2006р. в усіх регіонах України. Опитано 2006 респондентів віком від 18 років. Теоретична похибка вибірки – 2,3%.

відповідаючи на питання: “Хто насамперед винен у підвищенні тарифів на житлово-комунальні послуги та газ?”, назвали Уряд. 19,1% опитаних покладають відповідальність на Президента України, і лише 6,7% – на місцеву владу. Кожен сьомий з опитаних (14,4%) вважає, що ніхто в підвищенні цін не винен – воно зумовлене підвищенням цін на газ Росією.

Загалом, 72% громадян вважають, що підвищення цін і тарифів на житлово-комунальні послуги для населення є необґрунтованим. Лише 13,7% – поділяють думку про те, що воно зумовлене об’єктивними причинами.

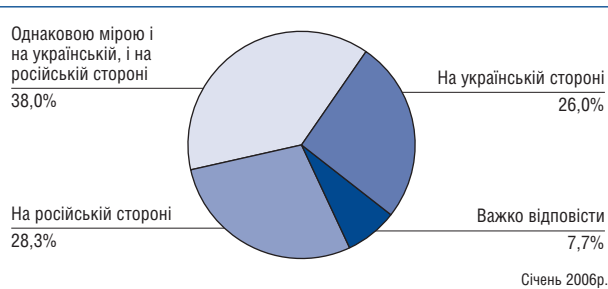
Чи знаєте Ви щось про “газовий конфлікт” між Україною та Росією?
% опитаних

Наприкінці минулого і на початку цього року між Україною і Росією відбувся так званий “газовий конфлікт”, пов’язаний з вимогами російської компанії “Газпром” до української компанії “Нафтогаз України” платити за російський газ від 230 до 250 доларів за 1000 м³, що у п’ять разів вище від цін минулого року і значно вище цін для інших країн СНД. Чи були ці вимоги російської сторони економічно обґрунтованими, чи вони були викликані винятково політичними мотивами?

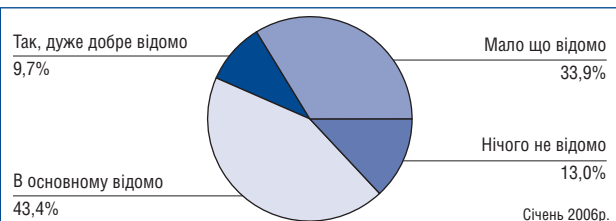

У виникненні “газового конфлікту” більша відповідальність лежить на українській чи на російській стороні?
% опитаних

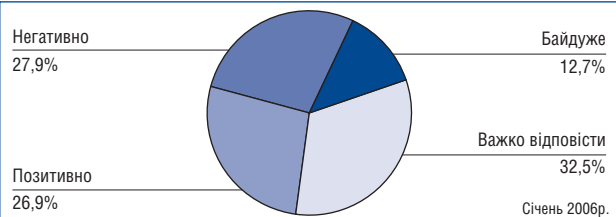

Серед жителів населених пунктів, де на момент опитування вже відбулося підвищення цін, майже третина (31,3%) вважали, що тепер вони чи їх сім’я не зможуть платити за житлово-комунальні послуги; понад половина (56,9%) повідомили, що зможуть оплачувати послуги, але це буде важко зробити; і лише 5,5% – не вважають, що підвищення цін на житлово-комунальні послуги призведе до проблем з їх сімейним бюджетом. Решта респондентів вагалася з відповіддю, або відповіли, що не є споживачами житлово-комунальних послуг і не платять за них.

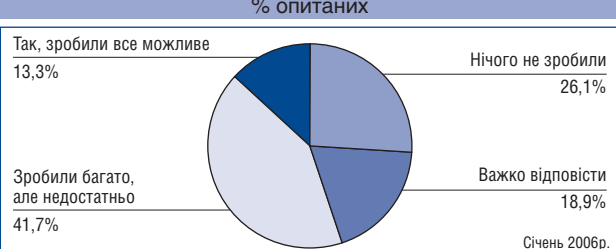
Четвертого січня цього року між компаніями “Нафтогаз України”, “Газпром” і “РосУкрЕнерго” було підписано угоду про врегулювання відносин у газовій сфері. Чи відомо вам про положення цієї угоди?
% опитаних

Як Ви оцінюєте підписання цієї угоди?
% опитаних

При укладанні цієї угоди Уряд України і керівництво компанії “Нафтогаз України” зробили все можливе, щоб відстояти національні інтереси України?
% опитаних

Яка поведінка України у “газовому конфлікті” була б найкращою, враховуючи, що з 1 січня 2006р. російська сторона суттєво зменшила подачу газу Україні?
% опитаних

	Захід	Центр	Південь	Схід	Україна
Погодитися на певне підвищення ціни на газ, одночасно підвищивши тариф на транспортування російського газу українськими трубопроводами (як це і відбулося)	31,3	29,8	42,5	39,5	35,2
Наполювати на попередніх домовленостях з Росією і подавати позов до міжнародного арбітражу, навіть якщо для цього доведеться частково відключати від газопостачання українські підприємства і житловий сектор	26,1	22,1	13,0	17,3	20,0
Отримувати російський газ за попередніми низькими цінами, але за це передати управління українськими газопроводами російській стороні	3,4	12,5	15,1	13,9	11,6
Відбирати російський газ, який постачається до Європи українськими трубопроводами, поглиблюючи конфлікт з Росією	5,4	7,8	1,3	0,6	4,1
Припинити постачання російського газу до Європи і відмовитися від його споживання, навіть якщо для цього доведеться відключати від газопостачання українські підприємства і житловий сектор	2,3	3,9	2,7	2,0	2,8
Інше	5,9	6,8	9,4	6,7	7,0
Важко відповісти	25,6	17,1	16,0	20,0	19,3

Січень 2006р.

Як відомо, ціна на російський природний газ для України дедалі зростає, хоча й зараз ціни залишаються нижчими від європейських. Підвищення цін позначається на витратах бюджету, промисловості, бізнесу, а також просто громадян. Яким чином у першу чергу має діяти за таких умов Уряд?
% опитаних

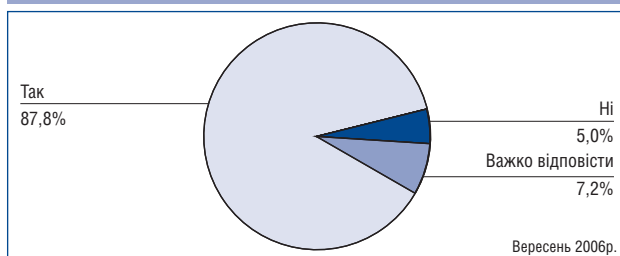
	Захід	Центр	Південь	Схід
Ефективно розпоряджатися власними запасами енергоносіїв, з тим, щоб населенню продавати газ власного видобутку	36,4	39,4	48,7	40,1
Якомога швидше здійснювати заходи з енергозбереження та ширше використовувати інші види енергії	26,2	16,1	24,8	21,6
Здійснювати переведення житлово-комунального сектору на використання замість газу електроенергії, яку Україна сама виробляє у достатніх обсягах	9,7	16,7	9,6	8,3
Іти на значні політичні й економічні поступки Росії, домагаючись встановлення якомога нижчих цін на газ	2,9	5,7	5,6	20,4
Збільшувати субсидії населенню для оплати енергоносіїв	10,7	4,8	5,6	3,6
Просто підвищувати ціни на газ для споживачів, пропорційно до підвищення ціни російського газу	0,3	1,2	0,0	0,2
Інше	2,6	3,1	1,7	0,8
Важко відповісти	11,2	13,0	4,0	5,0

Загалом по Україні

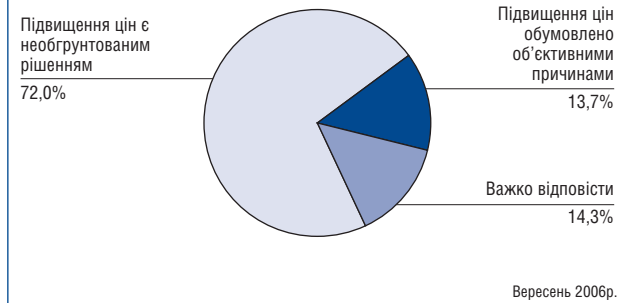
Жовтень 2006р.

Протягом останніх місяців у регіонах України відбувалося підвищення тарифів на житлово-комунальні послуги. Чи відбулося протягом останніх шести місяців зростання тарифів на житлово-комунальні послуги у Вашому населеному пункті?
% опитаних

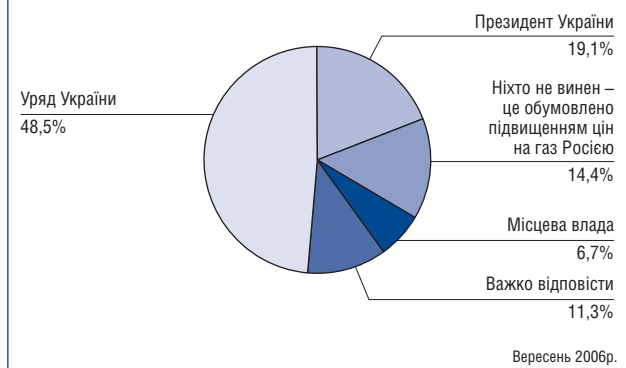
Вересень 2006р.

Підвищення цін і тарифів на житлово-комунальні послуги для населення обумовлено об'єктивними причинами чи є необґрунтованим рішенням?
% опитаних

Вересень 2006р.

Хто насамперед винен у підвищенні тарифів на житлово-комунальні послуги та газ?
% опитаних

Вересень 2006р.

Чи зможете Ви (Ваша сім'я) після цього підвищення тарифів платити за житлово-комунальні послуги?
% опитаних

	% усіх	% тих, хто відповів, що підвищення тарифів відбулося
Зможемо, але буде важко	49,9	56,9
Не зможемо	27,4	31,3
Так, зможемо без істотних проблем для нашого сімейного бюджету	4,8	5,5
Ми не є споживачами житлово-комунальних послуг і не платимо за них	1,5	1,7
Важко відповісти	4,1	4,6

Вересень 2006р.

ГРОМАДЯНИ УКРАЇНИ ПРО ВІТЧИЗНЯНУ СИСТЕМУ ОСВІТИ

Андрій БИЧЕНКО,
директор Соціологічної служби
Центру Разумкова

Система освіти є однією з фундаментальних основ будь-якого суспільства. Часто за розвитком освіти можна судити про розвиток суспільства в цілому. З іншого боку, проблеми, які існують у системі освіти, якщо не відразу, то через певний час, обов'язково позначаються і на суспільстві, і на державі. Але так само існує і зворотна залежність: проблеми суспільства і держави обов'язково відбиваються на системі освіти. І якщо проблемам освіти не надавати особливого і першочергового значення, суспільство може з часом деградувати.

Після розпаду Радянського Союзу поступово відбувалося руйнування радянської системи освіти. Становлення системи освіти незалежної України відбувалося, і продовжується зараз, так само складно і неоднозначно, як, власне, і становлення самої держави. Наведені нижче результати опитувань свідчать, що громадяни України добре усвідомлюють усю складність цього процесу, дають не завжди приємні оцінки нинішнього стану системи освіти, проте, виявляють велику довіру до вчителя – основи і головного суб'єкта освітнього процесу¹.

РІВЕНЬ ДОВІРИ ДО ВЧИТЕЛІВ ТА ЇХ АВТОРИТЕТ

Результати досліджень засвідчили, що **вчителі як професійна група є лідерами суспільної довіри** серед представників 18 професій, названих у переліку. У 2006р. вчителям повністю довіряли 26,4% опитаних, скоріше довіряли – 54,9%. Рівень недовіри є значно нижчим: повністю не довіряли – лише 3,5%, скоріше не довіряли – 10,3%. Таким чином, баланс довіри (різниця позитивних і негативних відповідей) склав +67,5%.

Водночас, варто зазначити, що, порівняно з результатами аналогічного опитування, проведеного у 2002р., рівень повної довіри до вчителів відчутно знизився. У лютому 2002р. вчителям повністю довіряли 43,7% респондентів, а баланс довіри склав +81,3%.

Другу і третю позицію у 2006р. посіли будівельники (баланс довіри +53,1%) і військовослужбовці (+43,5%). Близькими до цих позицій є священнослужителі (+42,7%) та юристи (+42,5%). Також позитивний

баланс довіри мають економісти (+36,6%), лікарі (+35,9%), журналісти (+24,9%), соціологи (+23,6%). Недовіра переважає у ставленні до міліціонерів, банкірів, народних цілителів, астрологів, продавців, психотерапевтів і страхових агентів.

Останні позиції в рейтингу суспільної довіри посіли політики (баланс довіри -54,5%) і повії (-67,0%) – представникам цих професійних груп повністю довіряють 1,9% та 1,7% опитаних, відповідно. І така ситуація залишається майже незмінною з 2000р. (таблиця "Наскільки Ви довіряєте представникам наступних професій?").

Незважаючи на високий рівень довіри до вчителів, рівень їх авторитету як серед дітей, так і серед батьків є значно нижчим. Як високий авторитет учителя серед дітей оцінили 10,7% опитаних; як середній – 47,3%; низький – 33,4% (решта – не змогли визначитися). Авторитет учителя серед батьків вважають високим 11,3% опитаних, середнім – 52,5%; низьким – 27,2%. Порівняно з аналогічними опитуваннями попередніх років, результати змінилися незначним

¹ У статті використані результати досліджень, проведених соціологічною службою Центру Разумкова в усіх регіонах України: з 28 липня по 10 серпня 2000р. (опитано 2012 респондентів віком від 18 років); з 18 по 24 квітня 2002р. (2000 респондентів); з 9 по 14 вересня 2004р. (2012 респондентів); з 16 по 22 вересня 2006р. (2000 респондентів). Теоретична похибка вибірки усіх досліджень не перевищує 2,3%.

Наскільки Ви довіряєте представникам наступних професій?

% опитаних

	Довіряю	Скоріше довіряю	Скоріше не довіряю	Не довіряю	Важко відповісти	Баланс довіри
1. Учитель						
2006	26,4	54,9	10,3	3,5	4,9	67,5
2002	43,7	45,3	5,3	2,4	3,3	81,3
2000	52,2	37,9	4,1	3,3	2,5	82,7
2. Будівельник						
2006	20,5	51,3	14,3	4,4	9,5	53,1
2002	32,9	48,0	8,2	4,1	6,8	68,6
2000	35,3	44,0	8,7	6,3	5,7	64,3
3. Військовослужбовець						
2006	17,7	49,2	16,9	6,5	9,7	43,5
2002	30,2	46,8	11,2	4,5	7,3	61,3
2000	34,1	42,7	10,6	8,0	4,6	58,2
4. Священнослужитель						
2006	26,6	39,0	14,6	8,3	11,5	42,7
2002	25,2	37,7	14,5	11,2	11,4	37,2
2000	31,0	31,8	14,2	15,8	7,2	32,8
5. Юрист						
2006	18,8	47,0	16,7	6,6	10,9	42,5
2002	25,5	46,4	13,1	5,7	9,3	53,1
2000	31,4	39,5	14,5	8,9	5,7	47,5
6. Економіст						
2006	14,8	48,8	20,1	6,9	9,4	36,6
2002	19,7	46,7	17,1	7,6	8,9	41,7
2000	21,8	38,4	20,1	12,1	7,6	28,0
7. Лікар						
2006	16,9	48,6	21,5	8,1	4,9	35,9
2002	25,2	47,7	15,5	7,5	4,1	49,9
2000	29,5	44,4	14,7	8,9	2,5	50,3
8. Журналіст						
2006	14,2	44,5	25,7	8,1	7,5	24,9
2002	14,9	42,2	26,9	9,9	6,1	20,3
2000	18,9	42,6	23,0	11,7	3,8	26,8
9. Соціолог						
2006	10,4	41,5	20,8	7,5	19,8	23,6
2002	13,1	46,5	15,0	6,1	19,3	38,5
2000	20,1	39,7	14,1	8,6	17,5	37,1
10. Психотерапевт						
2006	8,1	28,2	24,4	13,9	25,4	-2,0
2002	12,0	34,5	22,2	11,0	20,3	13,3
2000	16,4	34,8	15,8	14,2	18,8	21,2
11. Продавець						
2006	6,2	34,3	36,0	14,8	8,7	-10,3
2002	4,9	30,8	39,2	18,3	6,9	-21,8
2000	7,0	25,5	34,4	29,4	3,7	-31,3
12. Міліціонер						
2006	6,7	29,9	34,4	22,1	7,0	-19,9
2002	9,7	28,1	35,7	20,5	6,0	-18,4
2000	10,4	22,1	29,7	34,5	3,3	-31,7
13. Банкір						
2006	6,7	26,3	33,5	19,8	13,7	-20,3
2002	4,8	26,2	32,5	26,5	10,0	-28,0
2000	7,0	20,0	29,5	35,1	8,4	-37,6
14. Астролог						
2006	6,5	25,9	31,5	24,6	11,5	-23,7
2002	8,0	29,0	29,6	22,3	11,1	-14,9
2000	10,6	27,1	28,4	25,8	8,1	-16,5
15. Народний цілитель						
2006	7,5	24,1	29,5	27,0	11,9	-24,9
2002	8,2	29,0	31,1	22,7	9,0	-16,6
2000	12,7	28,4	23,0	28,6	7,3	-10,5
16. Страховий агент						
2006	4,2	23,3	33,0	20,8	18,7	-26,3
2002	5,9	23,0	31,9	21,8	17,4	-24,8
2000	9,1	16,9	26,3	36,5	11,2	-36,8
17. Політик						
2006	1,9	16,8	37,5	35,7	8,1	-54,5
2002	1,8	20,1	38,4	28,9	10,8	-45,4
2000	2,8	13,4	28,9	49,1	5,8	-61,8
18. Повія						
2006	1,7	6,7	19,7	55,7	16,2	-67,0
2002	3,2	6,2	18,5	50,7	21,4	-59,8
2000	4,9	7,3	12,5	58,2	17,1	-58,5

чином (таблиця “Оцінка рівня авторитету сучасного вчителя”).

Оцінка рівня авторитету сучасного вчителя, % опитаних				
	Високий	Середній	Низький	Важко відповісти
1. Серед дітей				
2006	10,7	47,3	33,4	8,6
2004	9,0	45,1	39,5	6,4
2002	9,3	47,0	35,7	8,0
2. Серед батьків				
2006	11,3	52,5	27,2	9,0
2004	10,0	50,9	32,0	7,1
2002	12,3	50,3	28,4	9,0

ПРЕСТИЖНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРОФЕСІЙ

Результати досліджень засвідчують загалом низьку соціальну престижність педагогічних професій. Як видно з таблиці “Чи хотіли б Ви...?”, лише 20,5% громадян України хотіли б бачити своїх дітей вчителями державної середньої школи, 22,5% – приватної. Не хотіли б такої долі для своїх дітей 62,7% та 59,4% опитаних, відповідно. Порівняно з 2002р., дещо покращилося ставлення громадян до можливості того, щоб їх дитина стала вчителем державної школи. Щодо вчителя приватної школи ситуація практично не змінилася.

Дещо вищим в очах громадян є престиж праці викладача вузу, насамперед державного. 38,6% опитаних хотіли б, щоб їх діти стали викладачами саме державного вузу, приватного – третина. Не хотіли б цього – 42,4% та 45,8%, відповідно. Порівняно з 2002р., престижність професії викладача державного вузу зросла: у 2002р. хотіли б бачити свою дитину на такій посаді 31,8% респондентів, не хотіли б – 50,6%. Престижність професії викладача приватного вузу, порівняно з 2002р., майже не змінилася.

Чи хотіли б Ви, щоб Ваша дитина стала..., % опитаних			
	Так	Ні	Важко відповісти
вчителем середньої школи?			
1. Державної			
2006	20,5	62,7	16,8
2002	17,3	67,4	15,3
2. Приватної			
2006	22,5	59,4	18,1
2002	22,1	60,7	17,6
викладачем вищого навчального закладу?			
3. Державного			
2006	38,6	42,4	19,0
2002	31,8	50,6	17,6
4. Приватного			
2006	33,3	45,8	20,9
2002	33,0	48,2	18,8

Перспективність педагогічної освіти на ринку праці громадяни оцінюють досить скептично. Як свідчать дані, наведені в таблиці “Який характер освіти є сьогодні найбільш перспективним на ринку праці?”, лише 7% опитаних впевнені, що професія педагога є перспективною.

Як і попередніми роками, найбільш перспективними громадяни вважають професії юриста (52,8%) та економіста (51,7%). Далі зі значним відривом розташувалися професії: медика (33,6%); пов’язані зі знанням іноземних мов (27,5%); інженерно-технічні (19,7%); журналіста (11%); політолога (9,6%); військовослужбовця (7,5%); пов’язані з фундаментальними (6,4%) та гуманітарними (6%) науками. Лише 4,6% опитаних відзначили професію еколога, 2,4% – інші, а 9,2% – не змогли визначитися (при тому, що респондентам пропонувалося відзначити три позиції в переліку, який містив 12 найменувань професій).

Який характер освіти є сьогодні найбільш перспективним на ринку праці?*		
	% опитаних	
	2004	2006
1. Юридична	60,3	52,8
2. Економічна	60,2	51,7
3. Медична	35,0	33,6
4. Мовна (іноземні мови)	25,1	27,5
5. Інженерно-технічна	20,4	19,7
6. Журналістська	11,8	11,0
7. Політологічна	7,5	9,6
8. Воєнна	4,6	7,5
9. Педагогічна	6,0	7,0
10. Фундаментальні науки (фізика, хімія, біологія, математика тощо)	6,4	6,4
11. Гуманітарна (історія, філософія, психологія, літературознавство тощо)	4,6	6,0
12. Екологічна	5,5	4,6
13. Інше	3,5	2,4
14. Важко відповісти	7,7	9,2

* Респондентам пропонувалося відзначити не більше трьох прийнятних варіантів відповіді.

ЯКІСТЬ І ДОСТУПНІСТЬ ОСВІТИ

Вищий престиж викладацької праці у державному вузі корелює з більш високою оцінкою якості освіти, яку забезпечують державні вузи, порівняно з приватними: 43,2% громадян упевнені, що державні вузи дають кращу освіту, на користь приватних вузів висловилися лише 12,5% опитаних. 28,2% – впевнені, що державні і приватні вузи дають однакову освіту. Примітно, що з 2000р. зменшується частка респондентів, які вважають, що приватні вузи забезпечують кращу освіту, і збільшується частка опитаних, які віддають перевагу державним вузам (таблиця “Які вищі навчальні заклади в Україні дають кращу освіту...?”).

Які вищі навчальні заклади в Україні дають кращу освіту – державні чи приватні? % опитаних			
	2000	2004	2006
1. Державні вузи дають кращу освіту	36,4	36,4	43,2
2. Державні і приватні вузи дають приблизно однакову освіту	25,7	32,8	28,2
3. Приватні вузи дають кращу освіту	21,5	17,6	12,5
4. Важко відповісти	16,4	13,2	16,1

Що стосується якості шкільної освіти, то громадяни вважають, що кращу освіту забезпечують гімназії та ліцеї (46,1%); на користь звичайних шкіл висловилися лише 10,7% опитаних. 27,8% – переконані в тому, що звичайні школи і загальноосвітні середні навчальні заклади нового типу забезпечують однакову освіту; 15,4% – не змогли визначитися. Порівняно з 2004р.,

це співвідношення майже не змінилося (таблиця “Які школи в Україні дають кращу освіту...?”).

Які школи в Україні дають кращу освіту – звичайні школи чи гімназії та ліцеї? % опитаних		
	2004	2006
2. Гімназії та ліцеї дають кращу освіту	45,8	46,1
3. Звичайні школи і гімназії та ліцеї дають приблизно однакову освіту	32,8	27,8
1. Звичайні школи дають кращу освіту	9,9	10,7
4. Важко відповісти	11,5	15,4

Якщо говорити про ставлення громадян до вітчизняної системи освіти в цілому, то у громадській думці негативні оцінки переважають над позитивними. Як свідчать дані, наведені в таблиці “Оцінка рівня освіти...”, лише кожен дев’ятий громадянин України (11,2%) оцінює рівень середньої освіти, що його забезпечує сучасна вітчизняна освітня система, як високий; 10,3% дотримуються такої думки стосовно професійно-технічної освіти, 16% – стосовно вищої. Натомість, низьким вважають рівень освіти: середньої – 25,5%; професійно-технічної – 24,6%; вищої – 21,5%.

Понад половина опитаних вважають, що рівень освіти є посереднім (середньої освіти – 54,7%; професійно-технічної – 53,4%; вищої – 50,6%). Решта – не змогли визначитися в цьому питанні.

Порівняно з результатами аналогічних опитувань 2002р. та 2004р., оцінки змінилися незначним чином.

Оцінка рівня освіти, який забезпечує сучасна українська освітня система, % опитаних				
	Високий	Середній	Низький	Важко відповісти
1. Середня				
2006	11,2	54,7	25,5	8,6
2004	9,3	58,7	25,9	6,1
2002	7,5	51,5	30,7	10,3
2. Професійно-технічна				
2006	10,3	53,4	24,6	11,7
2004	9,5	54,9	25,6	10,0
2002	6,8	45,4	28,9	18,9
3. Вища				
2006	16,0	50,6	21,5	11,9
2004	17,1	52,5	20,1	10,3
2002	18,1	42,3	19,2	20,4

Порівняння результатів соціологічних опитувань свідчить, що, на думку громадян, в Україні зростає доступність якісної освіти. Так, у вересні 2002р. вважали, що для всіх громадян України є доступною якісна середня освіта 54,8% опитаних; у вересні 2004р. так думали вже 64,3%, у вересні 2006р. – 65,4% респондентів. Протилежної думки дотримувалися відповідно 41,5%, 31,5% та 27,8% опитаних. Решта не змогли визначитися.

Доступність якісної професійно-технічної освіти засвідчили у 2002р. 40,7% опитаних, у 2004 – 52,8%, у 2006 – 56%. Вважали доступністю обмеженою відповідно 50,6%, 39,9% та 34,4% респондентів.

Доступність вищої освіти, на думку громадян, є обмеженою, проте й тут спостерігаються певні позитивні зміни. У 2002р. доступність якісної вищої

освіти засвідчили 10,9% опитаних, у 2004 – 11,2%, у 2006 – 13,7%. Вважали її недоступною відповідно 82,5%, 82,3% та 77,4% респондентів (таблиця “Чи є доступною для всіх громадян України якісна освіта?”).

Чи є доступною для всіх громадян України якісна освіта? % опитаних			
	Так	Ні	Важко відповісти
1. Середня			
2006	65,4	27,8	6,8
2004	64,3	31,5	4,2
2002	54,8	41,5	3,7
2. Професійно-технічна			
2006	56,0	34,4	9,6
2004	52,8	39,9	7,3
2002	40,7	50,6	8,7
3. Вища			
2006	13,7	77,4	8,9
2004	11,2	82,3	6,5
2002	10,9	82,5	6,6

ДОСТУП ШКОЛЯРІВ ДО КОМП'ЮТЕРА ТА МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Спостерігається позитивна тенденція в питанні доступу дітей до комп'ютеру та мережі Інтернет. Як видно з таблиці “Чи має Ваша дитина можливість...?”, порівняно з 2004р., число респондентів, які відповіли, що їх дитина має можливість працювати з комп'ютером удома, зросла з 13,4% до 25,6%, у школі – з 23,2% до 31,4%, у позашкільному закладі – з 20,3% до 25,5%. Схожі тенденції спостерігаються також щодо можливості для дітей доступу до мережі Інтернет. Порівняно з 2004р., число респондентів, які відповіли, що їх дитина має можливість доступу до мережі Інтернет удома, зросла з 5,9% до 14,5%, у школі – з 5,4% до 9,9%, у позашкільному закладі – з 15,3% до 20,7%.

Чи має Ваша дитина можливість..., % опитаних			
працювати з персональним комп'ютером?			
	Так	Ні	Важко відповісти
1. У школі			
2006	31,4	47,0	21,6
2004	23,2	52,4	24,4
2. Удома			
2006	25,6	56,7	17,7
2004	13,4	64,9	21,7
3. У позашкільному закладі			
2006	25,5	51,1	22,4
2004	20,3	55,2	24,5
доступу до Інтернет?			
	Так	Ні	Важко відповісти
1. У школі			
2006	9,9	66,0	24,1
2004	5,4	69,2	25,4
2. Удома			
2006	14,5	67,1	18,4
2004	5,9	71,2	22,9
3. У позашкільному закладі			
2006	20,7	54,0	25,3
2004	15,3	60,2	24,5

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ

Перебіг реформування системи освіти в Україні оцінюється громадянами досить критично. Як видно з таблиці “Оцінка перебігу реформування системи освіти в Україні”, відносна більшість (46,4%) опитаних оцінюють її як “малокерований, непідготовлений процес, імітацію реформ”; 18,8% – впевнені, що не відбувається жодних змін. І лише 10% оцінили його як “плановий процес реформування”. 2,7% – дотримуються стосовно поставленого питання іншої думки; 22,1% – не змогли визначитися. Ці оцінки з 2002р. залишаються майже незмінними.

Оцінка перебігу реформування системи освіти в Україні, % опитаних

	2002	2004	2006
1. Малокерований, непідготовлений процес, імітація реформ	40,4	45,6	46,4
2. Не відбувається жодних змін	17,5	16,2	18,8
3. Плановий процес реформування	11,8	12,6	10,0
4. Інше	0,8	1,3	2,7
5. Важко відповісти	29,5	24,3	22,1

Негативне ставлення переважає і стосовно окремих заходів реформування освітньої системи. Так, більшість опитаних засвідчили негативне ставлення до впровадження платної системи освіти (78,1%); переходу школи на 12-річний термін навчання (65,9%) та 12-бальну систему оцінки знань (53,4%). Позитивне ставлення до цих заходів висловили 7,2%, 15,3%, 23,9% опитаних, відповідно. Решта не змогли визначитися. Слід зазначити, що ставлення громадян до всіх трьох вказаних заходів, порівняно з 2002р., дещо погіршилося (таблиця “Як Ви ставитеся до...?”).

Як Ви ставитеся до..., % опитаних

	Позитивно	Негативно	Важко відповісти
1. переходу школи на 12-річний термін навчання?			
2006	15,3	65,9	18,8
2004	15,6	66,3	18,1
2002	23,9	60,2	15,9
2. переходу школи на 12-бальну систему оцінки знань?			
2006	23,9	53,4	22,7
2004	22,4	58,5	19,1
2002	28,8	53,5	17,7
3. впровадження платної системи освіти?			
2006	7,2	78,1	14,7
2004	8,8	79,1	12,1
2002	15,1	74,5	10,4

Що стосується переходу школи на 12-річний термін навчання, то лише 13,1% опитаних вважають, що цей крок позитивно вплине на якість набутих учнями знань (негативно – 20,8%; ніяк не вплине – 50,9%); 6,8% – припускають, що це позитивно позначиться на здоров’ї учнів (негативно – 39,1%; ніяк не вплине – 37,8%); 9,4% – думають, що це позитивно вплине на можливість випускників зробити успішну кар’єру (негативно – 23,3%; ніяк не вплине – 47%).

Простежується тенденція до зменшення позитивних оцінок переходу школи на 12-річний термін навчання. Так, у 2000р. 21,3% опитаних вважали, що

це позитивно вплине на якість набутих учнями знань (у 2004р. – 13,4%); позитивний вплив на здоров’я учнів відзначали 11% респондентів (у 2004р. – 6,5%); на можливість випускників зробити успішну кар’єру – 12,3% (у 2004р. – 7,7%) (таблиця “Як вплине продовження терміну навчання...?”).

Як вплине продовження терміну навчання в загальноосвітній школі на..., % опитаних

	Позитивно вплине	Ніяк не вплине	Негативно вплине	Важко відповісти
1. якість отриманих знань?				
2006	13,1	50,9	20,8	15,2
2004	13,4	59,3	14,3	13,0
2000	21,3	44,7	22,2	11,8
2. здоров’я учнів?				
2006	6,8	37,8	39,1	16,3
2004	6,5	38,2	40,8	14,5
2000	11,0	30,9	43,7	14,4
3. можливість випускників зробити успішну кар’єру?				
2006	9,4	47,0	23,3	20,3
2004	7,7	52,7	18,1	21,5
2000	12,3	44,0	22,0	21,7

СИСТЕМА ОСВІТИ ТА ОСВІТНІЙ РІВЕНЬ НАСЕЛЕННЯ

Відзначаються певні позитивні тенденції в оцінках громадянами змін системи освіти та освітнього рівня населення за роки незалежності України. Так, якщо у 2002р. вважали, що система освіти України за роки незалежності погіршилася 54,7% опитаних, то у 2006р. так думали 45,5%; у 2002р. вважали, що знизився освітній рівень населення, 57,2% респондентів, у 2006р. – 47,4%.

Наведені дані, на жаль, не означають, що збільшується число тих, хто позитивно оцінює названі зміни, – громадяни дедалі частіше доходять висновку, що ні система освіти, ні освітній рівень населення України не зазнали суттєвих змін. У 2002р. так думали стосовно системи освіти 22,5%, стосовно освітнього рівня населення – 20,4% опитаних, у 2006р. – 33,6% та 30,1%, відповідно (таблиця “За роки незалежності...”).

За роки незалежності..., % опитаних

система освіти в Україні			
	2002	2004	2006
1. Покращилася	11,1	13,6	8,5
2. Погіршилася	54,7	45,5	45,5
3. Не зазнала суттєвих змін	22,5	28,9	33,6
4. Важко відповісти	11,7	12,0	12,4

загальний освітній рівень населення

	2002	2004	2006
1. Підвищився	13,1	15,3	11,1
2. Знизився	57,2	51,1	47,4
3. Не зазнав суттєвих змін	20,4	23,6	30,1
4. Важко відповісти	9,3	10,0	11,4

Натомість число позитивних оцінок залишається невеликим. У 2002р. вважали, що система освіти України покращилася, 11,1% опитаних; у 2006р. – 8,5%; вважали, що підвищився освітній рівень населення – 13,1% та 11,1%, відповідно. ■

ОЦІНКА ГРОМАДЯНАМИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ СТРУКТУР

Михайло МІЩЕНКО,
заступник директора соціологічної служби
Центру Разумкова

Оскільки правоохоронні органи є частиною владної системи, то ставлення громадян до міліції та оцінка її діяльності значною мірою залежить від їх ставлення до влади в цілому та до політичних сил, представники яких очолюють правоохоронне відомство. Отже, ставлення громадськості до правоохоронних органів та їх працівників є одним з індикаторів ставлення до влади та політичного режиму в цілому. Так само за функціями, які виконують у суспільстві органи охорони правопорядку, можна судити про характер політичного режиму.

Попри вплив зазначених чинників, громадська думка досить адекватно оцінює ефективність і стиль роботи правоохоронних органів, тому оцінки громадян можна вважати одним з основних показників ефективності їх роботи¹.

СТАВЛЕННЯ ДО МІЛІЦІЇ ТА ПІДТРИМКА ЇЇ ДІЯЛЬНОСТІ

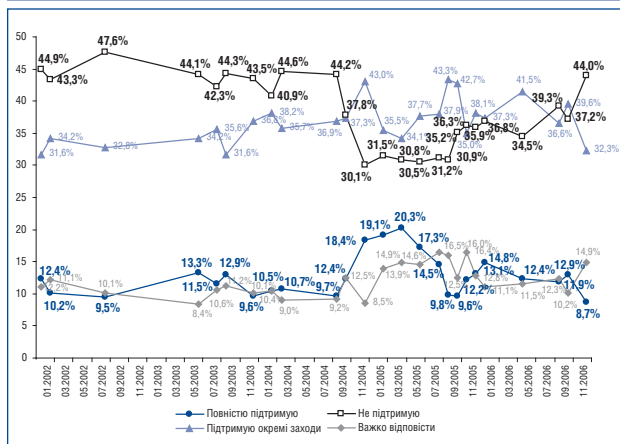
Як свідчить порівняльний аналіз даних соціологічних досліджень, у демократичних країнах громадяни переважно довіряють поліції та її співробітникам. Так, за даними опитування, проведеного *Gallup Organization* у США в липні 2002р. (опитано 1013 дорослих респондентів за національною репрезентативною вибіркою), 71% висловили довіру поліцейським. Це є одним із найвищих показників довіри, порівняно з представниками інших професій, вищі показники мають лише військовослужбовці (73%), дрібні підприємці (75%) і вчителі (84%)². За даними міжнародного опитування *World Values Survey*, проведеного у 2000р., довіряли поліції в Норвегії 89% опитаних, у Великій Британії – 87%, Канаді – 79%, Італії – 67%, Іспанії – 64%, Бельгії – 62%³.

В Україні в останні роки президентства Л.Кучми, коли виразно проявлялася криза довіри до влади, ставлення до міліції було переважно негативним. За даними опитування, проведеного у квітні 2004р. спільно з *Freedom House*, відповідаючи на питання: “Наскільки добре Ви ставитеся до міліції?” за одинадцятибальною невербалізованою шкалою (де “0” відповідає найгіршому ставленню, а “10” – найкращому), лише 16,5% опитаних українців вибирали бали від 6 до 10, що можна інтерпретувати як добре ставлення, а 55,3% – бали від 0 до 4, тобто погане ставлення. За даними опитування, проведеного в березні 2004р., повністю підтримували діяльність міліції лише 10,7% респондентів, підтримували окремі заходи – 35,7%, не підтримували – 44,6% (діаграма “Чи підтримуєте Ви діяльність органів внутрішніх справ (міліції)?”).

¹ У статті використані результати опитувань, що проводилися соціологічною службою Центру Разумкова із січня 2002р. по грудень 2006р. Опитування здійснювалися в усіх областях, Києві та АР Крим за вибіркою, що репрезентує доросле населення України за основними соціально-демографічними показниками. У січні 2002р. було опитано 2019 респондентів, у лютому 2002р. – 2012, у серпні 2002р. – 2004, у вересні 2003р. – 2015, у грудні 2003р. – 2013, у лютому 2004р. – 2023, в березні 2004р. – 2012, у вересні 2004р. – 2012, у жовтні 2004р. – 2032, у грудні 2004р. – 2023, в лютому 2005р. – 2012, у квітні 2005р. – 2010, у червні 2005р. – 2008, у серпні 2005р. – 2011, у вересні 2005р. – 2011, у жовтні 2005р. – 2007, у листопаді 2005р. – 1993, у грудні 2005р. – 2009, у січні 2006р. – 2290, у травні 2006р. – 2000, у червні 2006р. – 11075, у вересні 2006р. – 2005, у жовтні 2006р. – 2006, у грудні 2006р. – 2001 респондент. Теоретична похибка вибірки опитування, проведеного в червні 2006р., не перевищує 1,0%, інших опитувань – 2,3%.

² Див. http://www.religioustolerance.org/chr_conf.htm.

³ Див.: T.Candido Public Confidence in the Police in Canada, 1981-2000: Evidence from the World Values Survey /Horizons Policy Research Initiative, 2002, Vol. 5, Num.3. – <http://policyresearch.gc.ca>.

Чи підтримуєте Ви діяльність органів внутрішніх справ (міліції)?
% опитаних

Покращення ставлення до роботи міліції відбулося наприкінці 2004р., під час Помаранчевих подій, коли стало очевидним, що міліція, часто всупереч волі керівництва МВС, загалом утрималася від масштабних репресивних дій проти учасників масових опозиційних акцій (хоча спостерігалися такі інциденти, як арешти учасників громадянської кампанії “Пора”, яких звинувачували в підготовці терористичних актів і створенні незаконних збройних формувань, побиття учасників студентських протестів у Сумах тощо).

“Пік” підтримки дій міліції збігається з найвищим рівнем підтримки влади в цілому у квітні 2005р., після цього він знизився – так само, як знизився рівень підтримки влади, стабілізувавшись на більш низькому рівні наприкінці 2005р.

Чергове зниження рівня підтримки діяльності міліції сталося у грудні 2006р., можливо, під впливом критики роботи міліції, що супроводжувала відставку Міністра внутрішніх справ Ю.Луценка. Як свідчать дані опитування, проведеного у грудні 2006р., відносна більшість (39,5%) громадян України не підтримали дії Парламенту стосовно цієї відставки (підтримали – 31,6%). Причому, частіше схвалювали цю відставку ті респонденти, які не підтримують діяльність міліції (відповідно 39,5% і 32,6%; для порівняння – серед тих, хто повністю підтримував діяльність міліції – 23,4% і 50,3%, відповідно).

ОЦІНКА ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПРАВОПОРЯДКУ В ОКРЕМИХ СФЕРАХ

У червні 2006р. Центр Разумкова провів дослідження, метою якого було вивчення ставлення громадян до проблем діяльності органів правопорядку в різних сферах. На час опитування українській міліції довіряли 40% респондентів. Частіше висловлювалася довіра Міністру внутрішніх справ України, дільничним інспекторам, міліції міста (села, селища), в яких мешкають респонденти, найрідше – керівникам регіональних управлінь МВС (таблиця “Чи довіряєте Ви українській міліції та наведеним її представникам?”).

Чи довіряєте Ви українській міліції та наведеним її представникам?
% опитаних

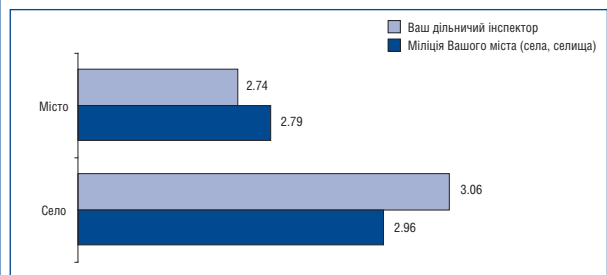
	Довіряю	Скоріше довіряю, ніж ні	Скоріше не довіряю	Не довіряю	Важко відповісти
Міністр внутрішніх справ України Ю.Луценко	8,4	31,3	24,1	13,2	23,0
Ваш дільничний інспектор	5,4	34,2	23,1	11,7	25,6
Міліція Вашого міста (села, селища)	3,7	37,8	32,7	11,2	14,6
Українська міліція в цілому	2,8	37,0	33,2	11,2	15,8
Міліція Вашої області (в Криму – міліція АРК)	2,2	30,4	30,9	10,4	26,1
Керівник Вашого обласного Управління МВС України (у Києві і Севастополі – міського Управління МВС України, в АР Крим – Начальник ГУ МВС України в АР Крим)	2,0	23,9	23,4	9,6	41,1

Червень 2006р.

Найвище оцінювалася робота Міністра внутрішніх справ, найнижче – робота керівників обласних управлінь МВС (таблиця “Як би Ви оцінили діяльність української міліції та наведених її представників?”). Оцінка діяльності дільничних інспекторів та роботи міліції поселення, в якому мешкає респондент, вища в селах порівняно з містами, що може бути пов’язано з тим, що сільські міліціонери, як правило, мають більш довірливі стосунки з місцевими жителями порівняно зі своїми міськими колегами; частіше зустрічаються з ними.

Як би Ви оцінили діяльність української міліції та наведених її представників?*

	Оцінка діяльності (середній бал)	Важко відповісти/ не відповіли (%)
Міністр внутрішніх справ України Юрій Луценко	3,05	22,7
Українська міліція в цілому	2,88	15,8
Ваш дільничний інспектор	2,85	28,0
Міліція Вашого міста (села, селища)	2,84	13,5
Міліція Вашої області (в Криму – міліція АРК)	2,83	28,6
Керівник Вашого обласного Управління МВС України (у Києві і Севастополі – міського Управління МВС України, в АР Крим – Начальник ГУМВС України в АР Крим)	2,79	44,6

Порівняння оцінок діяльності дільничних інспекторів та місцевої міліції в містах та селах

Червень 2006р.

* За п’ятибальною шкалою, де “1” означає, що діяльність дуже погана, а “5” – дуже добра.

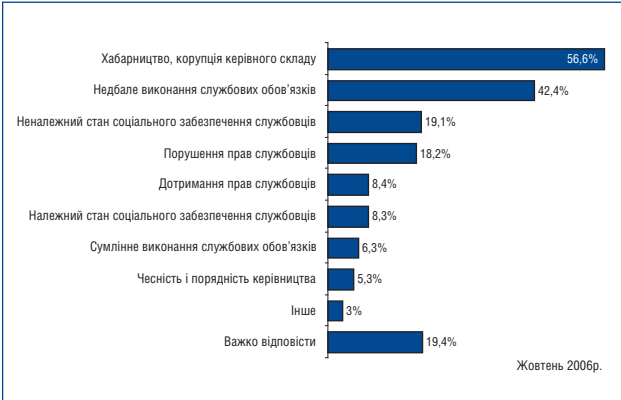
Як Ви оцінюєте роботу міліції Вашого міста (в сільській місцевості – Вашого району) в кожній зі сфер?*

	Оцінка роботи (середній бал)	Важко відповісти/ не відповіли (%)
Боротьба з порушеннями правил дорожнього руху, забезпечення безпеки руху	2,92	11,2
Охорона і забезпечення громадського порядку	2,80	6,5
Робота міліції Вашого міста (у сільській місцевості – Вашого району) в цілому	2,74	9,2
Забезпечення особистої безпеки громадян, захист їх прав і свобод	2,69	8,4
Боротьба з вуличною злочинністю	2,62	10,0
Запобігання правопорушенням та їх припинення	2,61	15,8
Захист власності від злочинних посягань	2,57	12,2
Розкриття кримінальних злочинів	2,55	22,8
Участь у наданні соціальної та правової допомоги громадянам	2,55	16,9
Боротьба з хабарництвом, корупцією в органах влади, інших державних структурах	2,25	17,4
Боротьба з хабарництвом, корупцією в органах міліції	2,21	19,2

*За п'ятибальною шкалою, де оцінка "1" означає, що діяльність дуже погана, а "5" – дуже добра. Червень 2006р.

Найвище громадяни оцінювали роботу міліції у сферах боротьби з порушеннями правил дорожнього руху, забезпечення безпеки руху, охорони і забезпечення громадського порядку. Найнижчу оцінку отримала боротьба з хабарництвом, корупцією в органах влади, інших державних структурах, у т.ч. в органах міліції (таблиця "Як Ви оцінюєте роботу міліції в кожній зі сфер?"). Як видно з діаграми "Які риси найбільшою мірою характеризують внутрішній стан у правоохоронних структурах?", понад половина (56,6%) респондентів дали відповідь "хабарництво, корупція керівного складу"

Які риси найбільшою мірою характеризують внутрішній стан у правоохоронних структурах? % опитаних

* Респондентам пропонувалося відзначити всі прийнятні варіанти відповіді.

ОЦІНКА МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ ПРАЦІВНИКІВ МІЛІЦІЇ

Серед якостей, що найбільшою мірою виражені у працівників міліції, з якими респондентам довелося контактувати, називаються освіченість, професіоналізм, але також і жорстокість. Найнижче оцінюються якості "чесність, непідкупність" (таблиця "Якою мірою кожна з якостей властива працівникам міліції, з якими Вам доводилося мати справу протягом останнього року?"). Серед тих респондентів, які зверталися за допомогою до міліції протягом останнього року, лише 25% відповіли, що отримали допомогу вчасно і в повному обсязі.

Якою мірою кожна з якостей властива працівникам міліції, з якими Вам доводилося мати справу протягом останнього року?*

	Оцінка (середній бал)	Важко відповісти/ не відповіли (%)
Жорстокість	2,89	25,8
Освіченість	2,88	21,0
Професіоналізм	2,85	19,2
Ввічливість	2,72	18,0
Прагнення допомогти людям	2,58	18,1
Здатність зайняти незалежну від представників органів влади позицію	2,45	32,1
Чесність, непідкупність	2,28	22,5

* За п'ятибальною шкалою, де оцінка "1" означає, що ця якість зовсім не властива, а "5" – якість властива максимальною мірою. Червень 2006р.

Як і два роки тому, оцінюючи причини недоліків у діяльності правоохоронних органів, респонденти найчастіше називали низький рівень моральності й культури правоохоронців, злиття правоохоронних органів з кримінальними структурами, недостатній рівень фінансування, технічного забезпечення, а також освіти правоохоронців (таблиця "Якими є основні причини недоліків у діяльності правоохоронних органів?").

Якими є основні причини недоліків у діяльності правоохоронних органів? % опитаних

	Квітень 2004р.	Червень 2006р.
Низький рівень моральності та культури правоохоронців	53,3	45,5
Злиття правоохоронних органів з кримінальними структурами	42,1	35,2
Низький рівень фінансування	39,6	29,1
Недостатній рівень технічного забезпечення	28,1	27,6
Недостатній рівень освіти правоохоронців	30,5	26,7
Комерціалізація правоохоронних структур (Втягування правоохоронних органів у бізнес і економіку)	23,8	21,6
Втягування правоохоронних структур у політику	16,7	17,4
Недосконале законодавство**	–	15,2
Надмірна закритість правоохоронних органів, відсутність дієвого контролю над ними з боку громадськості	17,5	14,9
Недостатня чисельність особового складу**	–	10,9
Тоталітарна спадщина СРСР	4,6	6,8
Інше	2,5	1,4
Важко відповісти	5,1	5,8

* Респондентам пропонувалося відзначити не більше трьох прийнятних варіантів відповіді.

**В анкеті 2004р. цей варіант відповіді був відсутній.

Отже, причини недоліків у діяльності правоохоронних органів України значною мірою потрібно шукати в особливостях “корпоративного менталітету” їх працівників, який формувався протягом багатьох десятиліть. Адже сучасна українська міліція значною мірою є спадкоємницею радянських органів правопорядку, тобто органів правопорядку тоталітарної держави, яка формувала відповідні вимоги до “соціотипу” та характеру поведінки працівника міліції. Ці вимоги формулювалися як у відкритій формі, так і у формі не декларованої для широкої громадськості корпоративної етики. Ця етика – типова для тоталітарної держави. Її основні засади можна викласти таким чином: правоохоронні органи насамперед захищають інтереси держави; інтереси громадян необхідно захищати тією мірою, наскільки це не суперечить інтересам держави; вказівка керівника більш важлива, ніж вимога закону; норми корпоративної етики стоять вище, ніж норми “так званої загальнолюдської моралі”.

Немає підстав вважати (і це підтверджується наведеними результатами соціологічного опитування), що за роки незалежності ментальність українських міліціонерів докорінно змінилася. Не можна сподіватися, що навіть в умовах демократії влада, керуючись лише уявленнями про демократичні свободи, рівність і справедливість, знайде в собі достатню волю та рішучість, щоб переломити ситуацію у правоохоронних органах.

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО СТАН І ШЛЯХИ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВООХОРОННИХ СТРУКТУР

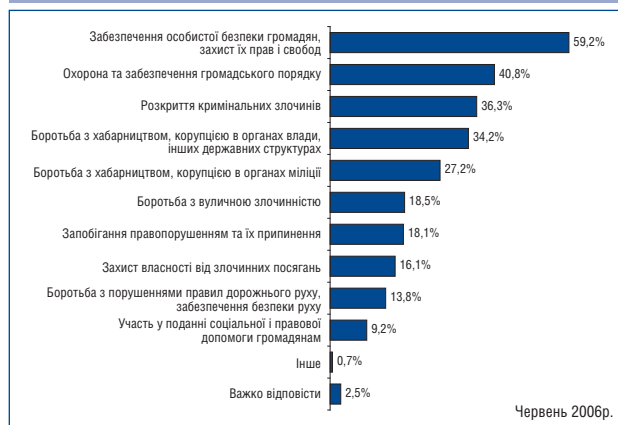
Досвід демократичних країн показує, що реальні зміни в діяльності правоохоронних структур можливі лише в умовах, коли, *по-перше*, влада активно “підштовхується” громадськістю, громадською думкою до реформ у цій сфері, *по-друге*, коли громадськість через свої організації та об’єднання бере активну участь у такому реформуванні. Поки у громадській думці переважає точка зору, що в правоохоронних структурах або взагалі не відбувається жодних змін (24,2%), або відбувається малокерований процес імітації реформ (18,4%), або вимушений процес із спробами окремих змін (16,2%) (діаграма “Яка оцінка найбільшою мірою характеризує реформування правоохоронних органів?”). Лише 8% опитаних вважають, що відбувається плановий процес реформування правоохоронних структур.

Яка оцінка найбільшою мірою характеризує реформування правоохоронних органів? % опитаних

Говорячи про завдання, які стоять перед правоохоронними органами, і які є найважливішими для суспільства, найчастіше респонденти називали забезпечення особистої безпеки громадян, захист їх прав і свобод. Понад третина опитаних також називали охорону й забезпечення громадського порядку, розкриття кримінальних злочинів, боротьбу з хабарництвом, корупцією в органах влади, інших державних структурах (діаграма “Які із завдань, що стоять перед правоохоронними органами, є найважливішим для суспільства?”).

Які із завдань, що стоять перед правоохоронними органами, є найважливішим для суспільства? * % опитаних

* Респондентам пропонувалося відзначити не більше трьох прийнятних варіантів відповіді.

Низький рівень довіри до міліції значною мірою є результатом того, що її діяльність перебуває поза контролем з боку громадськості і без тісної взаємодії з нею. Дистанційованість будь-яких державних та урядових структур від громадськості неминує призводить до зниження довіри до них. Як стверджує Дж.Най, “дистанція між урядом і громадянами залежить від уявлень останніх про те, якою мірою уряд відбиває їх сподівання і цінності. Більше того, персональний контакт між громадянами та урядом впливає на рівень терпимості громадян до помилок уряду. Отже, довіра до уряду залежить від уявлення про те, що уряд діє в умовах ізоляції, відчуження від громадян”⁴ (тобто, чим більше це відчуження, тим нижче довіра до уряду). “Чим більше поширене уявлення, що цінності і сподівання громадян впливають на вироблення політики, тим більшою є довіра населення до уряду”⁵. Тому аналітики пропонують розширювати вплив громадськості на діяльність державних структур: “участь громадян повинна мати місце в структурах, які залучають цих громадян до прийняття непростих рішень”⁶. Сказане повністю стосується й органів охорони правопорядку.

Е.Філіпс і Дж. Троун пишуть: “Як у нових, так і в зрілих демократичних суспільствах, громадяни здійснюють зростаючий тиск на поліцію не лише для контролю злочинності, але й для того, щоб поліцейські з кожним поводитися законно і з повагою”. До того ж, “у країнах... де відбувається перехід до демократичного правління, громадський нагляд виникає як реакція на кризу довіри до поліції”⁷. Ці автори наводять

⁴ Nye J. Introduction. Why People Don't Trust Government. – Cambridge, 1997, p.9.

⁵ Ryan N. Public Confidence in the public sector. – Queensland University of Technology, 2000. – http://www.audit.wa.gov.au/pubs/public_confidence/pdf.

⁶ Mansbridge J. Social and cultural causes of dissatisfaction with U.S. government, Nye J., Zelikow P., King D. (eds.) Why People Don't Trust Government. – Cambridge, 1997, p.134.

⁷ E.Phillips, J.Trone Building Public Confidence in Police Through Civilian Oversight. – Vera Institute of Justice, 2002, p.2. – www.wera.org.

приклади різних форм взаємодії органів правопорядку з громадськими організаціями, як, наприклад, співробітництво російської міліції з Національним комітетом по боротьбі з наркотиками у викритті співробітників міліції, що торгують наркотиками, чи здійснення Кенійською Комісією з прав людини моніторингу діяльності поліції. Поширення в багатьох країнах світу отримала діяльність громадських організацій, центрів, комітетів, які розглядають скарги, що надходять від громадян на правоохоронців.

У громадській свідомості України зростає усвідомлення значимості громадського контролю над правоохоронними структурами для покращення їх роботи, хоча це усвідомлення поки що є не дуже високим. Найчастіше громадяни вважають, що покращити діяльність правоохоронних органів може широке застосування покарань правоохоронців за порушення ними закону та зловживання службовим становищем, а також підвищення моральних та освітніх вимог до громадян, які хочуть працювати в правоохоронних органах. Понад половина опитаних також дотримуються думки, що істотно покращити ситуацію зможе посилення контролю з боку керівництва МВС, трохи менше половини (47,3%) – посилення громадського контролю над правоохоронними структурами (два роки тому так вважали 39,7% опитаних) (таблиця “Наскільки такі заходи зможуть покращити діяльність правоохоронних структур?”). 72% респондентів вважають за потрібне для вдосконалення роботи міліції впровадження ефективного контролю над діяльністю міліції з боку громадських організацій (діаграма “Що потрібно здійснити для вдосконалення роботи міліції?”). Хоча лише 6,3% назвали впровадження такого контролю найважливішим заходом для вдосконалення роботи міліції (діаграма “Що з переліченого потрібно здійснити насамперед для вдосконалення роботи міліції?”). Тому одним з важливих завдань неурядових організацій насамперед є акцентування уваги громадськості на важливості такого контролю, в т.ч. – шляхом інформування про досвід інших країн.

Як зазначає Н.Райан, “інформування є центральним компонентом стратегії, яка дозволяє громадянам брати участь у політичних процесах. ...Точна й

Що потрібно здійснити для вдосконалення роботи міліції? % опитаних

	Потрібно	Не потрібно	Важко відповісти
Більш ефективно виявляти порушників закону серед співробітників міліції	91,4	3,7	4,9
Підвищувати рівень загальної культури правоохоронців	90,6	4,0	5,4
Підвищувати рівень освіти правоохоронців	90,0	4,4	5,6
Рішуче звільняти людей, які погано проявили себе з морального боку	88,4	5,2	6,4
Покращити технічне забезпечення	85,0	8,4	6,6
Впроваджувати ефективний контроль над діяльністю міліції з боку громадських організацій	72,1	12,3	15,6
Збільшити рівень фінансування міліції	64,1	22,8	13,1
Впроваджувати ефективний контроль над діяльністю міліції з боку депутатів місцевих Рад	62,1	19,9	18,0

Червень 2006р.

Що з переліченого потрібно здійснити насамперед для вдосконалення роботи міліції? % опитаних

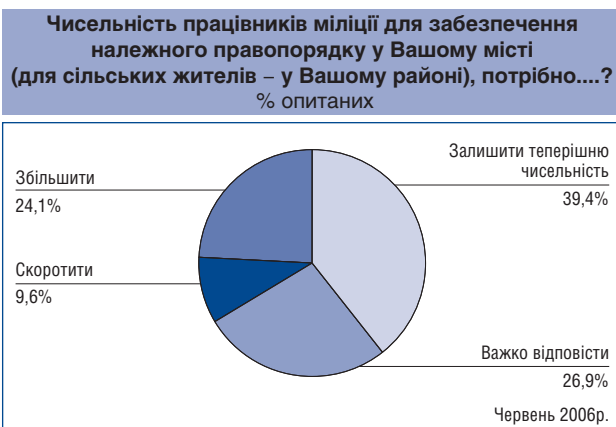
надійна інформація – важливий чинник отримання суспільної довіри”⁸. Отже, необхідно інформувати людей про все різноманіття проблем, що виникають у

Наскільки такі заходи зможуть покращити діяльність правоохоронних структур? % опитаних

	Суттєво покращить		Дещо покращить		Не покращить		Важко відповісти	
	квітень 2004р.	червень 2006р.	квітень 2004р.	червень 2006р.	квітень 2004р.	червень 2006р.	квітень 2004р.	червень 2006р.
Застосування більш жорстких заходів покарання до правоохоронців за порушення ними закону та зловживання службовим становищем	61,3	63,6	26,6	25,3	6,3	6,0	5,8	5,1
Підвищення моральних та освітніх вимог до громадян, які хочуть працювати у правоохоронних органах	57,7	61,8	29,4	27,5	6,6	4,5	6,3	6,2
Посилення контролю з боку керівництва МВС*	–	52,2	–	31,0	–	7,2	–	9,6
Посилення громадського контролю над правоохоронними структурами	39,7	47,3	36,6	30,8	14,7	10,8	9,0	11,1
Зменшення впливу на правоохоронні органи з боку політичних сил	30,9	45,0	38,1	30,6	16,2	11,0	14,8	13,4
Покращення технічного та матеріального забезпечення правоохоронних органів	36,9	43,9	46,5	41,2	12,2	9,2	4,4	5,7
Збільшення зарплати працівникам правоохоронних органів та покращення умов праці	29,5	31,0	41,2	36,2	24,5	24,4	4,8	8,4
Збільшення чисельності особового складу*	–	26,2	–	26,0	–	34,4	–	13,4

* В анкеті 2004р. цей варіант відповіді був відсутній.

⁸ Ryan N. Public Confidence in the Public Sector. – Queensland University of Technology, 2000. – <http://www.audit.wa.gov>.

роботі правоохоронних органів, у т.ч. таких гострих, як корупція серед правоохоронців, конфліктні ситуації у керівництві правоохоронних органів. Адже очевидно, що реформа роботи правоохоронних органів не може відбуватися без конфліктів, учасники яких є виразниками різних тенденцій, що існують у середовищі правоохоронців. В умовах, коли перебіг цих конфліктів відбуватиметься не приховано від громадськості, можна сподіватися, що більше шансів на перемогу матимуть сили, орієнтовані на зміни, які принесуть користь суспільству. “Парадна” ж інформація, яка приховує від суспільства реальні проблеми роботи правоохоронців, тобто фактично дезінформація, приносить шкоду як суспільству, так і самим правоохоронним органам.

ВИСНОВКИ

- Результати соціологічних опитувань свідчать про низький рівень підтримки громадянами дій української міліції, що відбиває їх ставлення до влади в цілому. Після тимчасового зростання рівня підтримки дій правоохоронців наприкінці 2004р. - у першій половині 2005р., з кінця 2005р. відбувається його зниження.
- У 2006р. найвище громадяни оцінювали роботу міліції у сферах боротьби з порушеннями правил дорожнього руху, забезпечення безпеки руху, охорони та забезпечення громадського порядку. Найнижчу оцінку отримала боротьба з хабарництвом, корупцією в органах влади, інших державних структурах, у т.ч. в органах міліції.
- Серед якостей, найбільшою мірою притаманних працівникам міліції, з якими респондентам довелося контактувати, відзначалися освіченість, професіоналізм, але також і жорстокість. Найнижче оцінюються такі якості, як “чесність, невідкупність”.
- Оцінюючи причини недоліків у діяльності правоохоронних органів, громадяни найчастіше називали низький рівень моральності та культури правоохоронців, злиття правоохоронних органів з кримінальними структурами, недостатній рівень фінансування, технічного забезпечення, а також освіти правоохоронців.
- Реальні зміни в діяльності правоохоронних структур можливі лише в умовах, коли, *по-перше*, влада активно “підштовхується” громадськістю, громадською думкою до реформ у цій сфері, *по-друге*, коли громадськість через свої організації та об’єднання бере активну участь у такому реформуванні. Поки у громадській думці переважає точка зору, що в правоохоронних структурах або взагалі не відбувається жодних змін, або відбувається малокерований процес імітації реформ.
- У громадській свідомості України зростає усвідомлення значимості громадського контролю над правоохоронними структурами для покращення їх роботи, хоча це усвідомлення поки що є не дуже високим. Найчастіше громадяни вважають, що покращити діяльність правоохоронних органів може широке застосування покарань правоохоронців за порушення ними закону та зловживання службовим становищем, а також підвищення моральних та освітніх вимог до громадян, які хочуть працювати у правоохоронних органах.
- Загалом, ситуація в органах охорони правопорядку є віддзеркаленням ситуації у суспільстві в цілому, і чекати істотних змін у стилі їх роботи можна лише за умов, що ці зміни будуть елементом глибоких трансформацій більшості сфер суспільного та політичного життя. ■

